This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

ANSELM

04.7
60.4 ca
1895

604.7
A60.4cd
1895
3/bin

Anselm

S. ANSELMI

ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS

CUR DEUS HOMO?

LIBRI DUO.

EDITIO NOVA CORRECTIOR
AD EDITIONEM BENEDICTINORUM.

LONDON:
DAVID NUTT, 270, 271, STRAND.
1895.

604.7
A60.4 cd
1895
ANDOVER-HARVARD

S. ANSELMI
CUR DEUS HOMO?

PRAEFATIO.

Opus subditum propter quosdam, qui antequam perfectum et exquisitum esset, primas partes ejus, me nesciente, sibi transscribebant, festinantius quam mihi opportunum esset, ac ideo brevius quam vellem, sum coactus, ut potui, consummare. Nam plura, quae tacui, inseruissem et addidissem, si in quiete et congruo spatio illud mihi edere licuisset. In magna enim cordis tribulatione, quam unde et cur passus sim, novit Deus, illud in Anglia rogatus incepi, et in Capuana provincia peregrinatus perfeci. Quod secundum materiam, de qua editum est, *cur Deus homo* nominavi, et in duos libellos distinxi. Quorum prior quidem infidelium respuentium christianam fidem, quia rationi putant illam repugnare, continet objec-

tiones, et fidelium responsiones; ac tandem remoto Christo (quasi nunquam aliquid fuerit de illo) probat rationibus necessariis esse impossibile ullum hominem salvari sine illo. In secundo autem libro similiter, quasi nihil sciatur de Christo, monstratur non minus aperta ratione et veritate, naturam humanam ad hoc institutam esse, ut aliquando immortalitate beata totus homo, id est, in corpore et in anima frueretur; ac necesse esse, ut hoc fiat de homine, propter quod factus est; sed non nisi per hominem Deum, atque ex necessitate omnia, quae de Christo credimus, fieri oportere. Hanc praefatiunculam cum capitulis totius operis, omnes, qui librum hunc transscribere volent, ante ejus principium ut praefigant, postulo; quatenus in cujuscunque manus venerit, quasi in ejus fronte aspiciat, si quid in toto corpore sit, quod non despiciat.

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

Quaestio, de qua totum opus pendet.

Saepe et studiosissime a multis rogatus sum et verbis et literis, quatenus cujusdam quaestionis de fide nostra rationes, quas soleo respondere quaerentibus, memoriae scribendo commendarem: dicunt enim sibi placere eas, et arbitrantur satisfacere. Quod petunt, non ut per rationem ad fidem accedant, sed ut eorum, quae credunt, intellectu et contemplatione delectentur, et ut sint, quantum possunt, parati semper ad satisfactionem omni poscenti se rationem de ea, quae in nobis est, spe. Quam quaestionem solent et infideles nobis, simplicitatem christianam quasi fatuam deridentes, objicere, et fideles multi in corde versare: qua scilicet ratione vel necessitate Deus homo factus sit, et morte sua, sicut nos credimus et confitemur, mundo vitam reddiderit. Cum hoc aut per aliam personam, sive angelicam, sive humanam, aut sola voluntate facere potuerit, de qua quaestione non solum literati,

sed etiam illiterati multi quaerunt et rationem ejus desiderant. Quoniam ergo multi de hac tractari postulant, et licet in quaerendo valde videatur difficilis, in solvendo tamen omnibus est intelligibilis, et propter utilitatem rationisque[1] pulchritudinem amabilis. Quamvis a sanctis Patribus inde, quod sufficere debeat, dictum sit, tamen de illa curabo, quod mihi Deus dignabitur aperire, petentibus ostendere. Et quoniam ea, quae per interrogationem et responsionem investigantur, multis et maxime tardioribus ingeniis magis patent, et ideo plus placent; unum ex illis, qui hoc flagitant, qui inter alios instantius ad hoc me sollicitat, accipiam mecum disputantem, ut Boso quaerat, et ANSELMUS respondeat hoc modo.

CAP. II.

Quomodo accipienda sunt ea, quae dicenda sunt.

BOSO. Sicut rectus ordo exigit, ut profunda christianae fidei credamus, priusquam ea praesumamus ratione discutere, ita negligentia mihi videtur, si, postquam confirmati sumus in fide, non studemus, quod credimus, intelligere. Quapropter quoniam, gratia Dei praeveniente, fidem nostrae redemtionis sic puto me tenere, ut etiam

[1] al. *et pulchritudinem veritatis.*

si nulla ratione quod credo possim comprehendere, nihil tamen sit, quod me ab ejus firmitate valeat evellere: a te peto mihi aperiri, quod, ut scis, plures mecum petunt: qua necessitate scilicet et ratione Deus, cum sit omnipotens, humilitatem et infirmitatem humanae naturae pro ejus restauratione assumserit.

ANSELM. Quod quaeris a me, supra me est et idcirco altiora me tractare timeo, ne forte, cum putaverit, aut etiam viderit aliquis me non sibi satisfacere, plus existimet rei veritatem mihi deficere, quam intellectum meum ad eam capiendam non sufficere.

BOSO. Non hoc tantum timere debes, quantum et reminisci, quia saepe contingit in colloquendo de aliqua quaestione, ut Deus aperiat, quod prius latebat; et sperare de gratia Dei, quia, si ea, quae gratis accepisti, libenter impartiris, altiora, ad quae nondum attigisti, mereberis accipere.

ANSELM. Est et aliud, propter quod video aut vix aut nullatenus posse ad plenum inter nos de hac re nunc tractari; quoniam ad hoc est necessaria notitia potestatis et necessitatis et voluntatis et aliarum quarundam rerum, quae sic se habent, ut earum nulla possit plene sine aliis considerari; et ideo tractatus earum suum

opus postulat, non multum, ut puto, facile, nec omnino inutile; nam earum ignorantia quaedam facit difficilia, quae per earum notitiam fiunt facilia.

Boso. Sic breviter de his suis locis dicere poteris; ut et quod sufficiat ad praesens opus habeamus, et quod plus dicendum est, in aliud tempus differamus.

Anselm. Hoc quoque multum me[1] retrahit a petitione tua, quia materia, non solum pretiosa, sed sicut est de speciosa[2] *forma prae filiis hominum,*[3] sic etiam est de speciosa ratione super intellectus hominum; unde timeo, ne, quemadmodum ego soleo indignari pravis pictoribus, cum ipsum Dominum informi figura pingi video; ita mihi contingat, si tam decoram materiam incomto et contemtibili dictamine exarare praesumo.

Boso. Nec hoc te debet retrahere; quia sicut tu permittis, ut, qui potest, melius dicat, sic nulli praestituis, ut, cui dictamen tuum non placet, pulchrius non scribat; verum, ut omnes excusationes tuas excludam, quod postulo, non facies doctis, sed mihi et hoc ipsum mecum petentibus.

Anselm. Quoniam video importunitatem tuam et illorum, qui hoc tecum ex charitate et reli-

[1] al. *om.* me. [2] al. *speciosa.* [3] Psalm. XLIV 3.

gioso studio petunt, tentabo pro mea possibilitate (Deo adjuvante et vestris orationibus, quas hoc postulantes saepe mihi petenti ad hoc ipsum promisistis) quod quaeritis non tam ostendere, quam tecum quaerere; sed eo pacto, quo omnia, quae dico, accipi volo: videlicet, ut si quid dixero, quod major non confirmet auctoritas, quamvis illud ratione probare videar, non alia certitudine accipiatur, nisi quia interim mihi ita videtur, donec mihi Deus melius aliquo modo revelet. Quod si aliquatenus quaestioni tuae satisfacere potero, certum esse debebit, quia et sapientior me plenius hoc facere poterit; imo sciendum est, quidquid homo inde dicere vel scire possit, altiores tantae rei adhuc latere rationes.

Boso. Patere igitur, ut verbis utar infidelium; aequum enim est, ut, cum nostrae fidei rationem studemus inquirere, ponamus[1] objectiones eorum, qui nullatenus ad fidem eandem sine ratione volunt accedere. Quamvis enim illi ideo rationem quaerant, quia non credunt, nos vero, quia credimus, unum idemque tamen est, quod quaerimus; et si quid responderis, cui autoritas sacra obsistere videatur, liceat mihi illam obtendere,[2] quatenus quomodo non obsistat, aperias.

Anselm. Dic, quod tibi videtur.

[1] al. *ponam*. [2] al. *ostendere*.

CAP. III.

Objectiones infidelium et responsiones fidelium.

Boso. Objiciunt nobis deridentes simplicitatem nostram infideles, quia Deo facimus injuriam et contumeliam, cum eum asserimus in uterum mulieris[1] descendisse, natum esse de foemina, lacte et alimentis humanis nutritum crevisse, et ut multa alia taceam, quae Deo non videntur convenire, lassitudinem, famem, sitim, verbera et inter latrones crucem mortemque subiisse.[2]

Anselm. Nos non facimus Deo injuriam ullam aut contumeliam, sed toto corde gratias agentes laudamus et praedicamus ineffabilem altitudinem misericordiae illius; quia quanto nos mirabilius et praeter opinionem de tantis et tam debitis malis, in quibus eramus, ad tanta et tam indebita bona, quae perdideramus, restituit, tanto majorem dilectionem erga nos et pietatem monstravit. Si enim diligenter considerarent, quam convenienter hoc modo procurata sit humana restauratio, non deriderent nostram simplicitatem, sed Dei nobiscum laudarent sapientem benignitatem. Oportebat namque ut sicut per hominis inobedientiam mors in humanum genus intraverat, ita per hominis obedientiam vita restitueretur; et

[1] al. *virginis*. [2] al. *sustinuisse*.

quemadmodum peccatum, quod fuit causa nostrae damnationis, initium habuit a foemina, sic nostrae[1] justitiae et salutis auctor nasceretur de foemina; et ut diabolus, qui per gustum ligni, quem persuasit, hominem vicerat, ita per passionem ligni, quam intulit, ab homine vinceretur. Sunt quoque alia multa, quae studiose considerata ineffabilem[2] quandam nostrae redemtionis hoc modo procuratae pulchritudinem ostendunt.

CAP. IV.

Quod hae responsiones videantur infidelibus sine necessitate, et quasi quaedam picturae.

Boso. Omnia haec pulchra et quasi quaedam picturae suscipienda sunt; sed si non sit aliquid solidum, super quod sedeant, non videntur infidelibus sufficere, cur Deum ea, quae dicimus, pati voluisse credere debeamus. Nam qui picturam vult facere, aliquid eligit solidum, super quod pingat, ut maneat, quod pingit. Nemo enim pingit in aqua vel in aëre, quia ibi nulla manent picturae vestigia. Quapropter cum has convenientias, quas dicis, infidelibus quasi quasdam picturas rei gestae obtendimus, quoniam non rem gestam, sed figmentum arbitrantur esse quod

[1] al. *verae.*

[2] al. *inenarrabilem* et *venerabilem.*

credimus, quasi super nubem pingere nos existimant. Monstranda est ergo prius veritatis rationabilis soliditas, id est, necessitas, quae probet, Deum ad ea, quae praedicamus, debuisse aut potuisse humiliari. Deinde ut ipsum quasi corpus veritatis plus niteat, istae convenientiae quasi picturae corporis sunt exponendae.

Anselm. Nonne satis necessaria ratio videtur, cur Deus ea, quae dicimus, facere debuerit: quia genus humanum, tam scilicet pretiosum opus ejus, omnino perierat, nec decebat, ut, quod Deus de homine proposuerat, penitus annihilaretur; nec idem ejus propositum ad effectum duci poterat, nisi genus humanum ab ipso creatore suo liberaretur?

CAP. V.

Quod redemtio hominis non potuit fieri per aliam, quam per Dei personam.

Boso. Haec ipsa liberatio si per aliam quam per Dei personam (sive per angelum sive per hominem) esse facta quolibet modo diceretur, mens humana hoc multo tolerabilius acciperet. Potuit enim Deus hominem aliquem facere sine peccato, non de massa peccatrice, nec de alio homine, sed sicut fecit Adam,[1] per quem hoc ipsum opus fieri potuisse videtur.

[1] al. *Deus Adam.*

ANSELM. Annon intelligis, quia, quaecunque alia persona hominem a morte aeterna redimeret, ejus servus idem homo recte judicaretur? Quod si esset, nullatenus restauratus esset in illam dignitatem, quam habiturus erat, si non peccasset; cum ipse, qui non nisi Dei servus et aequalis angelis bonis per omnia futurus erat, servus esset ejus, qui Deus non esset, et cujus angeli servi non essent.

CAP. VI.

Qualiter reprehendant infideles, quod dicimus Deum morte sua nos redemisse, et sic dilectionem suam erga nos ostendisse, et pro nobis expugnare diabolum venisse.

Boso. Hoc est, quod valde mirantur, quia liberationem hanc redemtionem vocamus. In qua namque, ajunt nobis, captione, aut in quo carcere, aut in cujus potestate tenebamini, unde vos Deus non potuit liberare, nisi vos tot laboribus et ad ultimum suo sanguine redimeret? Quibus cum dicimus: redemit nos a peccatis, et ab ira sua, et de inferno, et de potestate diaboli, quem, quia nos non poteramus, ipse pro nobis venit expugnare, et redemit nobis regnum coelorum; et quia haec omnia hoc modo fecit, ostendit, quantum nos diligeret; respondent: Si dicitis, quia Deus haec omnia facere non potuit solo

jussu, quem cuncta jubendo creasse dicitis, repugnatis vobismetipsis, quia impotentem illum facitis. Aut si fatemini, quia potuit, sed non voluit, nisi hoc modo: quomodo sapientem illum ostendere potestis, quem sine ulla ratione tam indecentia velle pati asseritis? Omnia enim haec, quae obtenditis, in ejus voluntate consistunt; ira namque Dei non est aliud, quam voluntas puniendi. Si ergo non vult punire peccata hominum, liber est homo a peccatis et ab ira Dei, et ab inferno, et a potestate diaboli, quae omnia propter peccata patitur; et recipit ea, quibus propter eadem peccata privatur. Nam in cujus potestate est infernus aut diabolus? aut cujus est regnum coelorum, nisi ejus, qui fecit omnia? Quaecunque itaque timetis aut desideratis, ejus voluntati subjacent, cui nihil resistere potest. Quapropter si humanum genus salvare noluit, nisi eo quo dicitis modo, cum sola voluntate potuerit: ut mitius[1] dicam, videte, quomodo ejus sapientiae repugnatis. Nam si homo, quod facile posset, id cum gravi labore sine ratione faceret, non utique sapiens ab ullo judicaretur. Quippe quod dicitis, Deum taliter ostendisse, quantum vos diligeret, nulla ratione defenditur, si nullatenus hominem aliter potuisse salvare non monstratur.

[1] al. *minus.*

Nam si aliter non potuisset, tunc forsitan necesse esset, ut hoc modo suam dilectionem ostenderet; nunc vero, cum aliter possit salvare hominem: quae ratio est, ut propter ostendendam dilectionem suam ea, quae dicitis, faciat ut sustineat? An enim non ostendit angelis bonis, quantum eos diligat, pro quibus talia non sustinet? Quod vero eum dicitis venisse expugnare pro vobis diabolum, quo sensu audetis proferre? Nonne Dei omnipotentia regnat ubique? Quomodo ergo indigebat Deus, ut ad vincendum diabolum de coelo descenderet? Haec nobis infideles objicere posse videntur.

CAP. VII.

Quod nullam diabolus habebat justitiam adversus hominem; et quare videatur habuisse, et cur Deus hoc modo hominem liberaverit.

Sed et illud, quod dicere solemus, Deum scilicet debuisse prius per justitiam contra diabolum agere, ut liberaret hominem, quam per fortitudinem, ut cum diabolus eum, in quo nulla mortis erat causa, et qui Deus erat, occideret, juste potestatem, quam super peccatores habebat, amitteret, alioquin injustam violentiam fecisset illi, quoniam juste possidebat hominem, quem non ipse violenter attraxerat, sed idem homo se sponte ad illum contulerat: non video, quam vim habeat.

Nam si diabolus aut homo suus esset aut alterius, quam Dei, aut in alia, quam in Dei potestate maneret, forsitan hoc recte diceretur; cum autem diabolus aut homo non sit nisi Dei, et extra potestatem Dei neuter consistat: quam causam debuit Deus agere cum suo, de suo, in suo, nisi ut servum suum puniret, qui suo conservo communem dominum deserere et ad se persuasisset transire, ac traditor fugitivum, fur furem cum furto domini sui suscepisset? Uterque namque fur erat, cum alter, altero persuadente, seipsum domino suo furabatur. Quid enim justius fieri posset, si hoc Deus faceret? Aut si judex omnium Deus hominem sic possessum de potestate tam injuste possidentis, vel ad puniendum illum aliter quam per diabolum, vel ad parcendum illi, eriperet: quae haec injustitia esset? Quamvis enim homo juste a diabolo torqueretur, ipse tamen illum injuste torquebat. Homo namque meruerat, ut puniretur, nec ab ullo convenientius, quam ab illo, cui consenserat, ut peccaret. Diaboli vero meritum nullum erat, ut puniret; imo hoc tanto faciebat injustius, quanto non ad hoc amore justitiae trahebatur, sed instinctu malitiae impellebatur. Nam hoc non faciebat, Deo jubente, sed incomprehensibili sapientia sua, qua[1] mala

[1] al. *quae*.

etiam bene ordinat, permittente. Et puto illos, qui diabolum aliquam opinantur habere in possidendo homine[1] justitiam, ad hoc inde adduci, quia vident hominem diaboli vexationi subjacere juste, et Deum hoc juste permittere; et idcirco putant diabolum illam juste inferre. Contingit enim idem aliquid diversis considerationibus esse justum et injustum, et ob hoc a[2] non diligenter intuentibus totum justum aut injustum judicari. Evenit enim, ut aliquis innocentem percutiat injuste, unde ipse juste percuti mereatur; si tamen percussus[3] vindicare se non debet, et percutit percutientem se, injuste hoc facit. Haec igitur percussio ex parte repercutientis injusta est, quia non debuit se vindicare; ex parte vero percussi justa, quia injuste percutiens juste percuti meruit. Diverso igitur intuitu justa et injusta est eadem actio, quia contingere potest ab alio judicari justam tantum, ab alio injustam. Hoc itaque modo diabolus dicitur juste vexare hominem, quia Deus hoc juste permittit, et homo hoc juste patitur. Sed et hoc, quod homo juste dicitur pati, non sua justitia juste dicitur pati, sed quia punitur justo judicio Dei. At si obtenditur chirographum illud decreti, quod adversum nos dicit

[1] al. *hominem*. [2] al. *aut*. [3] al. *percussus, qui non debet se vindicare, percutiat*.

apostolus fuisse et per mortem Christi deletum esse,[1] et putat aliquis, per illud significari, quia diabolus, quasi sub cujusdam pacti chirographo ab homine juste ante passionem Christi peccatum, velut usuram primi peccati quod persuasit homini, et poenam peccati exigeret, ut per hoc justitiam suam super hominem videatur probare: nequaquam ita intelligendum puto. Quippe chirographum illud non est diaboli, quia chirographum dicitur decreti, decretum autem illud non erat diaboli, sed Dei. Justo namque judicio Dei decretum erat et quasi chirographo confirmatum, ut homo, qui sponte peccaverat, nec peccatum, nec poenam peccati per se vitare posset; est enim *spiritus vadens, et non rediens;*[2] et *qui facit peccatum, servus est peccati*;[3] nec qui peccat, impunitus debet dimitti, nisi misericordia peccatori *parcat,* et eum liberet ac reducat. Quamobrem per hoc chirographum nullam inveniri posse diaboli justitiam in hominis vexatione credere debemus. Denique sicut in bono angelo nulla omnino est injustitia, ita in malo nulla est penitus justitia. Nihil igitur erat in diabolo, cur Deus contra illum ad liberandum hominem sua uti fortitudine non deberet.

[1] Coloss. II, 14. [2] Psal. LXXVII, 39.
[3] Joan. VIII, 34.

CAP. VIII.

Quomodo licet humilia, quae dicimus de Christo, non pertineant ad divinitatem, tamen inconveniens videatur infidelibus ea de illo dici secundum hominem; et unde illis videatur idem homo non sponte mortuus esse.

ANSELM. Sufficere nobis debet ad rationem voluntas Dei, cum aliquid facit, licet non videamus, cur velit; voluntas namque Dei nunquam est irrationabilis.

BOSO. Verum est, si constat, Deum id velle, unde agitur; nequaquam enim acquiescunt multi, Deum aliquid velle, si ratio repugnare videtur.

ANSELM. Quid tibi videtur repugnare rationi, cum Deum ea voluisse fatemur, quae de ejus incarnatione credimus?

BOSO. Ut breviter dicam: altissimum ad tam humilia inclinari, omnipotentem aliquid facere cum tanto labore.

ANSELM. Qui hoc dicunt, non intelligunt, quod credimus. Divinam enim naturam absque dubio asserimus impassibilem, nec ullatenus posse a sua celsitudine humiliari, nec in eo, quod vult facere, laborare. Sed Dominum Jesum Christum dicimus Deum verum et verum hominem, unam personam in duabus naturis, et duas naturas in una persona. Quapropter cum dicimus Deum aliquid humile aut infirmum pati, non hoc in-

2

apostolus fuisse et per mortem Christi deletum esse,[1] et putat aliquis, per illud significari, quia diabolus, quasi sub cujusdam pacti chirographi ab homine juste ante passionem Christi peccatum, velut usuram primi peccati quod persuasit homini, et poenam peccati exigeret, ut per hoc justitiam suam super hominem videatur probare: nequaquam ita intelligendum puto. Quippe chirographum illud non est diaboli, quia chirographum dicitur decreti, decretum autem illud non erat diaboli, sed Dei. Justo namque judicio Dei decretum erat et quasi chirographo confirmatum, ut homo, qui sponte peccaverat, nec peccatum, nec poenam peccati per se vitare posset; est enim *spiritus vadens, et non rediens;*[2] et *qui facit peccatum, servus est peccati*;[3] nec qui peccat, impunitus debet dimitti, nisi misericordia peccatori *parcat,* et eum liberet ac reducat. Quamobrem per hoc chirographum nullam inveniri posse diaboli justitiam in hominis vexatione credere debemus. Denique sicut in bono angelo nulla omnino est injustitia, ita in malo nulla est penitus justitia. Nihil igitur erat in diabolo, cur Deus contra illum ad liberandum hominem sua uti fortitudine non deberet.

[1] Coloss. II, 14. [2] Psal. LXXVII, 39.
[3] Joan. VIII, 34.

CAP. VIII.

Quomodo licet humilia, quae dicimus de Christo, non pertineant ad divinitatem, tamen inconveniens videatur infidelibus ea de illo dici secundum hominem; et unde illis videatur idem homo non sponte mortuus esse.

ANSELM. Sufficere nobis debet ad rationem voluntas Dei, cum aliquid facit, licet non videamus, cur velit; voluntas namque Dei nunquam est irrationabilis.

Boso. Verum est, si constat, Deum id velle, unde agitur; nequaquam enim acquiescunt multi, Deum aliquid velle, si ratio repugnare videtur.

ANSELM. Quid tibi videtur repugnare rationi, cum Deum ea voluisse fatemur, quae de ejus incarnatione credimus?

Boso. Ut breviter dicam: altissimum ad tam humilia inclinari, omnipotentem aliquid facere cum tanto labore.

ANSELM. Qui hoc dicunt, non intelligunt, quod credimus. Divinam enim naturam absque dubio asserimus impassibilem, nec ullatenus posse a sua celsitudine humiliari, nec in eo, quod vult facere, laborare. Sed Dominum Jesum Christum dicimus Deum verum et verum hominem, unam personam in duabus naturis, et duas naturas in una persona. Quapropter cum dicimus Deum aliquid humile aut infirmum pati, non hoc in-

CAP. IX.

Quod sponte mortuus sit, quid sit: *factus est obediens usque ad mortem;* et: *propter quod Deus illum exaltavit;* et: *non veni facere voluntatem meam;* et: *proprio Filio suo non pepercit;* et: *non sicut ego volo, sed sicut tu vis.*

Anselm. Ut mihi videtur, non bene discernis inter hoc, quod fecit exigente obedientia, et quod, sibi factum, quia servavit obedientiam, sustinuit non exigente obedientia.

Boso. Necesse habeo, ut hoc apertius exponas.

Anselm. Cur persecuti sund eum Judaei usque ad mortem?

Boso. Non ob aliud, nisi quia veritatem et justitiam vivendo et loquendo indeclinabiliter tenebat.

Anselm. Hoc puto, quia Deus ab omni rationali creatura exigit, et hoc illa per obedientiam Deo debet.

Boso. Sic nos fateri oportet.

Anselm. Hanc igitur obedientiam debebat homo ille Deo patri, et humanitas divinitati; et hanc ab illo exigebat pater.

Boso. Hoc nulli dubium est.

Anselm. Ecce habes, quid fecit exigente obedientia.

Boso. Verum est; et jam video, quid sibi illatum, quia obediendo perseveravit, sustinuit.

Nam illata est illi mors, quia perstitit in obedientia, et hanc sustinuit; sed quomodo hoc[1] obedientia non exigat, non intelligo.

Anselm. Si homo nunquam peccasset, deberet pati mortem, aut deberet Deus hoc ab illo exigere?

Boso. Quemadmodum credimus, nec homo moreretur, nec hoc exigeretur ab illo; sed hujus rei a te audire volo rationem.

Anselm. Rationalem creaturam justam factam esse, et ad hoc, ut Deo fruendo beata esset, non negas.

Boso. Non.

Anselm. Deo autem nequaquam aestimabis convenire, ut, quam fecit justam ad beatitudinem, cogat sine culpa esse miseram: hominem enim invitum mori, miserum est.

Boso. Patet, quia si non peccasset homo, non deberet Deus ab eo mortem exigere.

Anselm. Non ergo coëgit Deus Christum mori, in quo nullum fuit peccatum; sed ipse sponte sustinuit mortem, non per obedientiam deserendi vitam, sed propter obedientiam servandi justitiam, in qua tam fortiter perseveravit, ut inde mortem incurreret. Potest etiam dici quia praecepit illi mori Pater, cum hoc prae-

[1] al. *hanc obedientiam exigat.*

cepit unde incurrit mortem. Ita ergo *sicut mandatum dedit illi Pater, sic* fecit, et *calicem, quem dedit* ei, bibit; et *factus* est *obediens* Patri usque ad mortem; et sic *didicit ex his, quae passus est, obedientiam*, id est, quousque debeat servari obedientia. Verbum autem quod positum est, *didicit*, duobus modis intelligi potest. Aut enim *didicit* dictum est pro: alios fecit discere; aut quia, quod per scientiam non ignorabat, experimento *didicit*. Quod autem apostolus, cum dixisset: *humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis,* subdidit: *propter quod et Deus illum exaltavit,* et *donavit illi nomen, quod est super omne nomen.*[1] Cui simile est, quod David dixit: *de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput;*[2] non ita dictum est, quasi nullatenus potuisset pervenire ad hanc exaltationem, nisi per hanc mortis *obedientiam,* et haec exaltatio non nisi in retributionem hujus obedientiae collata sit — priusquam enim peteretur, ipse dixit omnia sibi esse tradita a Patre, et omnia Patris esse sua — sed quoniam ipse cum Patre sanctoque Spiritu disposuerat se, non aliter quam per mortem, celsitudinem omnipotentiae suae ostensurum mundo; quippe quod non nisi per illam fit, non incongrue dicitur propter illam fieri.

[1] Philip. II, 8. [2] Psal. CIX, 7.

Si enim intendimus aliquid facere, sed proponimus nos prius aliud facturos, per quod illud fiat; cum jam factum est, quod volumus praecedere, si fit quod intendimus, recte dicitur propterea fieri, quoniam factum est, propter quod differebatur; quia non nisi per illud fieri dispositum erat. Nam si fluvium, quem equo vel navi transire possum, propono me non nisi navi transiturum, et idcirco differo transmeare, quia navis abest; cum jam praesto est navis, si transeo, recte de me dicitur: navis parata fuit, propterea transivit. Et non solum ita loquimur, quando per illud, quod praecedere volumus, sed etiam quando non per illud, sed tantummodo post illud, facere aliud aliquid statuimus. Si quis enim differt cibum sumere propterea quia nondum ea die missae celebrationi affuit; peracto quod prius facere volebat, non incongrue dicitur illi: jam sume cibum, propterea quia jam fecisti, propter quod sumere differebas. Multo igitur minus inusitata est locutio, cum Christus dicitur exaltatus propterea quia mortem sustinuit, per quam et post quam illam exaltationem decrevit facere. Potest hoc et eo modo intelligi, quo idem Dominus legitur profecisse sapientia et gratia apud Deum; non quia ita erat, sed quia ille sic se habebat, ac si ita esset. Nam sic post mortem

Het „Vere homo" wordt niet 't volle pond gegeven.

exaltatus est, quasi propter illam hoc fieret. Quod autem ipse ait: *Non veni voluntatem meam facere, sed ejus, qui misit me,*[1] tale est, quale est et illud: *Mea doctrina non est mea;*[2] nam quod quis non habet a se, sed a Deo, hoc non tam suum, quam Dei dicere debet. Nullus vero homo a se habet veritatem quam docet, aut justam voluntatem, sed a Deo. Non ergo venit Christus voluntatem suam facere, sed Patris; quia justa voluntas, quam habebat, non erat ex humanitate, sed ex divinitate. *Proprio autem Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum*[3] non est aliud, quam non liberavit illum. Nam multa in sacra scriptura hujusmodi inveniuntur. Ubi autem dicit: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste; veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu;* et: *si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua*[4] naturalem salutis per voluntatem suam significat appetitum, quo humana caro dolorem mortis fugiebat. Voluntatem vero Patris dicit, non quoniam maluerit Pater mortem Filii, quam vitam; sed quia humanum genus restaurari nolebat Pater, nisi faceret homo tam magnum aliquid, sicut erat mors illa. Quia vero poscebat ratio,

[1] Joan. VI, 38. [2] Joan. VII, 16. [3] Rom. VII, 32.
[4] Matth. XXVII, 39 et 42.

quod alius facere non poterat, idcirco dicit Filius illum velle suam mortem; quoniam ipse maluit illum pati, quam ut genus humanum non salvaretur; ac si diceret: quoniam non vis aliter reconciliationem mundi fieri, dico te hoc modo velle mortem meam: fiat ergo haec voluntas tua, id est, fiat mors mea, ut mundus tibi reconcilietur. Nam saepe aliquem velle dicimus aliquid, quia non vult aliud, quod si vellet, non fieret illud, quod dicitur velle; ut cum dicimus illum lucernam velle extinguere, quia non vult fenestram claudere, per quam ventus intrat qui lucernam extinguit. Sic ergo voluit Pater mortem Filii, quia non aliter voluit mundum salvari,[1] nisi homo tam magnum aliquid faceret, ut jam dixi. Quod Filio volenti salutem hominum tantundem valuit, quoniam hoc alias facere non valebat,[2] quantum si illi mori praeciperet; unde ille, sicut mandatum illi dedit Pater, sic fecit, et calicem, quem dedit ei Pater, bibit, obediens usque ad mortem.

CAP. X.

Item de eisdem; quomodo aliter recte intelligi possunt.

Potest etiam recte intelligi, quia per illam piam voluntatem, qua voluit Filius pro salute

[1] al. *salvare.* [2] al. *volebat.*

mundi mori, dedit illi Pater (non tamen cogendo) mandatum et calicem passionis, et non pepercit illi, sed pro nobis tradidit illum, et mortem illius voluit; et quia ipse Filius obediens fuit usque ad mortem, et didicit ex his, quae passus est, obedientiam. Quemadmodum enim secundum humanitatem non habebat a se voluntatem juste vivendi, sed a Patre; ita et illam voluntatem, qua, ut tantum bonum faceret, mori voluit, non potuit habere nisi a Patre luminum, a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum; et sicut Pater trahere dando voluntatem dicitur, ita non incongrue fit, si impellere asseritur. Sicut enim dicit Filius de Patre: *Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum,*[1] ita dicere potuit, nisi impulerit eum. Similiter quoque proferre potuit: nemo currit ad mortem propter nomen meum, nisi Pater impulerit aut traxerit eum. Quoniam namque voluntate quisque ad id, quod indeclinabiliter vult, trahitur vel impellitur, non inconvenienter trahere aut impellere dicitur Deus, cum talem dat voluntatem; in quo tractu vel impulsu nulla intelligitur violentiae necessitas, sed acceptae bonae voluntatis spontanea et amata tenacitas. Si ergo hoc modo nequit negari, Patrem voluntatem illam dando Filium ad mortem

[1] Joan. VI, 44.

traxisse vel impulisse: quis non videat, eadem ratione mandatum illi, ut mortem sustineret sponte, et calicem, quem non invitus biberet, dedisse? Et si Filius sibi non pepercisse, sed pro nobis spontanea voluntate se ipsum tradidisse recte dicitur, quis neget, recte dici, quia Pater, a quo talem habuit voluntatem, illi non pepercit, sed pro nobis tradidit illum, et mortem ejus voluit? Hoc etiam modo indeclinabiliter et sponte servando acceptam voluntatem a Patre, Filius factus est illi obediens usque ad mortem; et didicit ex his, quae passus est, obedientiam, id est, quam magna res facienda sit per obedientiam. Nam tunc est vera et simplex obedientia, cum rationalis creatura non necessitate, sed sponte servat voluntatem a Deo acceptam. Aliis quoque modis recte possumus Patrem voluisse Filii mortem intelligere, quamvis isti possint sufficere. Nam sicut velle dicimus eum, qui facit, ut alius velit; ita etiam dicimus eum velle, qui non facit, ut alius velit, sed approbat, quia vult; ut, cum videmus aliquem fortiter pati velle molestiam, ut perficiat, quod bene vult; quamvis fateamur, nos velle, ut illam poenam sustineat, non tamen volumus aut amamus poenam ejus, sed voluntatem. Illum quoque, qui prohibere potest, et non prohibet, solemus dicere, quia vult quod

non prohibet. Quoniam ergo Patri voluntas Filii placuit, nec prohibuit eum velle aut implere quod volebat, recte voluisse ut Filius mortem tam pie et tam utiliter sustineret, quamvis poenam ejus non amaret, affirmatur. Non autem potuisse calicem transire, nisi biberet illum, dixit, non quia non posset mortem vitare, si vellet; sed quoniam, sicut dictum est, mundum erat impossibile aliter salvari; et ipse indeclinabiliter volebat potius mortem pati, quam ut mundus non salvaretur. Idcirco autem dixit verba illa, ut doceret humanum genus, aliter non potuisse salvari, quam per mortem suam; non ut ostenderet, se mortem nequaquam valuisse[1] vitare. Nam quaecunque de illo dicuntur his,[2] quae dicta sunt, similia, sic sunt exponenda, ut nulla necessitate, sed libera voluntate mortuus credatur. Erat namque omnipotens, et de illo legitur, quoniam *oblatus est, quia ipse voluit.*[3] Et ipse dicit: *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam; nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso. Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam.*[4] Quod ergo idem ipse sua potestate et sua voluntate facit, nullatenus ad hoc cogi recte dici potest.

[1] al. *voluisse*. [2] al. *ex his*. [3] Isai. LII, 7.
[4] Joan. X, 17.

Boso. Hoc solum, quia permittit Deus illum sic tractari, quamvis volentem, uon videtur tali Patri de tali Filio convenire.

Anselm. Imo maxime decet talem Patrem tali Filio consentire, si quid vult laudabiliter ad honorem Dei, et utiliter ad salutem hominum, quae aliter fieri non potuit.

Boso. In hoc adhuc versamur, qualiter mors illa rationabilis et necessaria monstrari possit. Aliter namque nec ipse Filius eam velle, nec Pater cogere aut permittere debuisse videtur. Quaeritur enim, cur Deus aliter hominem salvare non potuit, aut si potuit, cur hoc modo voluit. Nam et inconveniens videtur esse Deo, hominem hoc modo salvasse; nec apparet, quid mors illa valeat ad salvandum hominem. Mirum enim est, si Deus sic delectatur aut eget sanguine innocentis, ut non, nisi interfecto eo, parcere velit aut possit nocenti.

Anselm. Quoniam accipis in hac questione personam eorum, qui credere nihil volunt, nisi praemonstrata ratione, volo tecum pacisci, ut nullum vel minimum inconveniens in Deo a nobis accipiatur, et nulla vel minima ratio, si major non repugnat, rejiciatur. Sicut enim in Deo quamlibet parvum inconveniens sequitur impossibilitas; ita quamlibet parvam rationem, si majori non vincitur, comitatur necessitas.

Boso. Nihil in hac re libentius accipio, quam ut hoc pactum inter nos communiter servetur.

Anselm. De incarnatione Dei tantum et de his, quae de illo assumto homine credimus, quaestio est.

Boso. Ita est.

Anselm. Ponamus ergo, Dei incarnationem et quae de illo dicimus homine, nunquam fuisse; et constet inter nos, hominem esse factum ad beatitudinem, quae in hac vita haberi non potest; nec ad illam posse pervenire quemquam, nisi dimissis peccatis, nec ullum hominem hanc vitam transire sine peccato, et alia, quorum fides ad salutem aeternam necessaria est.

Boso. Ita fiat; quia nihil in his inconveniens aut impossibile Deo videtur.

Anselm. Necessaria est igitur homini peccatorum remissio, ut ad beatitudinem perveniat.

Boso. Sic omnes tenemus.

CAP. XI.

Quid sit peccare et pro peccato satisfacere.

Anselm. Quaerendum est igitur, qua ratione Deus dimittat peccata hominibus? et ut hoc faciamus apertius, prius videamus, quid sit peccare, et quid pro peccato satisfacere.

Boso. Tuum est ostendere, et meum intendere.

ANSELM. Si angelus et homo semper redderet Deo, quod debet, nunquam peccaret.

Boso. Nequeo contradicere.

ANSELM. Non est itaque aliud peccare, quam Deo nen reddere debitum.

Boso. Quod est debitum, quod Deo debemus?

ANSELM. Omnis voluntas rationalis creaturae subjecta debet esse voluntati Dei.

Boso. Nihil verius.

ANSELM. Hoc est debitum, quod debet angelus et homo Deo, quod solvendo nullus peccat; et quod omnis, qui non solvit, peccat. Haec est justitia sive rectitudo voluntatis, quae justos facit sive rectos corde, id est, voluntate; hic est solus et totus honor, quem debemus Deo, et quem a nobis exigit Deus. Sola namque talis voluntas opera facit placita Deo, cum potest operari; et cum non potest, ipsa sola per se placet, quia nullum opus sine illa placet. Hunc honorem debitum, qui Deo non reddit, aufert Deo, quod suum est, et Deum exhonorat; et hoc est peccare. Quamdiu autem non solvit quod rapuit, manet in culpa; nec sufficit solummodo reddere, quod ablatum est, sed pro contumelia illata plus debet[1] reddere, quam abstulit. Sicut enim, qui laedit salutem alterius, non sufficit,

[1] al. *habet.*

si salutem restituit, nisi pro illata doloris injuria recompenset aliquid; ita qui honorem alicujus violat, non sufficit honorem reddere, si non secundum exhonorationis factam molestiam aliquid, quod placeat illi, quem exhonoravit, restituat.[1] Hoc quoque attendendum, quod cum aliquis, quod injuste abstulit, solvit, hoc debet dare, quod ab illo non posset exigi, si alienum non rapuisset. Sic ergo debet omnis, qui peccat, honorem, quem rapuit Deo, solvere; et haec est satisfactio, quam omnis peccator debet Deo facere.

Boso. In his omnibus, quoniam rationem sequi proposuimus, quamvis aliquantulum me terreas, nihil habeo, quod possim dicere contra.

CAP. XII.

Utrum sola misericordia sine omni debiti solutione deceat Deum peccata dimittere.

Anselm. Redeamus, et videamus, utrum sola misericordia, sine omni solutione ablati sibi honoris, deceat Deum peccata dimittere.

Boso. Non video, cur non deceat.

Anselm. Sic dimittere peccatum, non est aliud, quam non punire; et quoniam recte ordinare peccatum sine satisfactione non est nisi punire: si non punitur, inordinatum dimittitur.

[1] al. *placet illi quem . . . restauret.*

Boso. Rationabile est, quod dicis.

Anselm. Deum vero non decet aliquid in suo regno inordinatum dimittere.

Boso. Si aliud volo dicere, timeo peccare.

Anselm. Igitur non decet Deum peccatum sic impunitum dimittere.

Boso. Ita sequitur.

Anselm. Est et aliud, quod sequitur, si peccatum sic dimittitur impunitum; quia similiter erit apud Deum peccanti et non peccanti, quod Deo non convenit.

Boso. Non possum negare.

Anselm. Vide et hoc. Justitiam hominum nemo nescit esse sub lege, ut secundum ejus quantitatem, mensura retributionis a Deo recompensetur.

Boso. Ita credimus.

Anselm. Si autem peccatum nec solvitur, nec punitur, nulli legi subjacet.

Boso. Non possum aliter intelligere.

Anselm. Liberior igitur est injustitia, si sola misericordia dimittitur, quam justitia; quod valde inconveniens videtur. Ad hoc etiam extenditur haec inconvenientia, ut injustitiam Deo similem faciat; quia sicut Deus nullius[1] legi subjacet, ita et injustitia.

[1] al. *nulli.*

Boso. Nequeo resistere rationi tuae. Sed cum Deus nobis praecipiat omnino dimittere peccantibus in nos, videtur repugnare, ut hoc praecipiat nobis, quod ipsum facere non decet.

Anselm. Nulla in hoc est repugnantia, quia Deus hoc praecipit nobis, ut non praesumamus quod solius Dei est. Ad nullum enim pertinet, vindictam facere, nisi ad illum, qui Dominus est omnium; nam cum terrenae potestates hoc recte faciunt, ipse facit Dens, a quo ad hoc ipsum sunt ordinatae.

Boso. Removisti repugnantiam, quam putabam inesse; sed est aliud, ad quod tuum volo habere responsum. Nam cum Deus sic sit liber, ut nulli[1] legi, nullius subjaceat judicio; et sit ita benignus, ut nihil benignius cogitari queat; et nihil sit rectum aut decens, nisi quod ipse vult: mirum videtur, si dicimus, quia nullatenus vult aut non ei licet injuriam suam dimittere, a quo etiam de his, qnas aliis facimus, solemus indulgentiam petere.

Anselm. Verum est, quod dicis de libertate et voluntate et benignitate illius; sed sic eas debemus rationabiliter intelligere, ut dignitati illius non videamur repugnare. Libertas enim non est nisi ad hoc, quod expedit, aut quod decet;

[1] al. *nullius legis subjaceat.*

nec benignitas dicenda est, quae aliquid Deo indecens operatur. Quod autem dicitur, quia quod vult, justum est, et quod non vult, justum non est, non ita intelligendum est, ut, si Deus velit quodlibet inconveniens, justum sit, quia ipse vult. Non enim sequitur, si Deus vult mentiri, justum esse mentiri, sed potius Deum illum non esse. Nam nequaquam potest velle mentiri voluntas, nisi in qua corrupta est veritas, immo quae deserendo veritatem corrupta est. Cum ergo dicitur: si Deus vult mentiri; non est aliud, quam: si Deus talis est natura,[1] quae velit mentiri; et idcirco non sequitur, justum esse mendacium, nisi ita intelligatur, sicut cum de duobus impossibilibus dicimus: si hoc est, illud est; quia nec hoc, nec illud est; ut si quis dicat: si aqua est sicca, et ignis est humidus; neutrum enim verum est. Itaque de illis tantum est verum dicere: si Deus hoc vult, justum est, quia Deum velle non est inconveniens. Si enim vult Deus, ut pluat, justum est, ut pluat; et si vult, ut aliquis homo occidatur, justum est, ut occidatur. Quapropter si non decet Deum aliquid injuste aut inordinate facere, non pertinet ad ejus libertatem aut benignitatem aut voluntatem, peccantem, qui non solvit Deo, quod abstulit, impunitum dimittere.

[1] al. *naturae*.

Boso. Omnia mihi aufers, quae putabam tibi posse objici.

Anselm. Vide adhuc, cur Deum non deceat hoc facere.

Boso. Libenter ausculto, quidquid dicis.

CAP. XIII.

Quod nihil minus sit tolerandum in rerum ordine, quam ut creatura Creatori debitum honorem auferat, et non solvat, quod aufert.

Anselm. Nihil minus tolerandum est in rerum ordine, quam ut creatura Creatori debitum honorem auferat, et non solvat, quod aufert.

Boso. Hoc nihil clarius.

Anselm. Nihil autem injustius toleratur, quam quo nihil minus est tolerandum.

Boso. Neque hoc est obscurum.

Anselm. Puto ergo, quia non dices Deum debere tolerare, quo nihil injustius toleratur, ut quod creatura non reddat Deo, quod aufert.

Boso. Immo penitus negandum esse video.

Anselm. Item si Deo nihil majus aut melius est, nihil justius quam honorem illius servat in rerum dispositione summa justitia, quae non est aliud, quam ipse Deus.

Boso. Hoc quoque nihil apertius.

Anselm. Nihil ergo servat Deus justius, quam suae dignitatis honorem.

Boso. Concedere[1] me oportet.

Anselm. Videtur tibi, quod eum integre servet si sic auferri sibi permittit, ut nec solvatur, nec ipse auferentem puniat?

Boso. Non audeo dicere.

Anselm. Necesse est ergo, ut aut ablatus honor solvatur, aut poena sequatur; alioquin aut sibiipsi Deus justus non erit, aut ad utrumque impotens erit; quod nefas est vel[2] cogitare.

Boso. Nihil rationabilius dici posse[3] intelligo.

CAP. XIV.

Cujusmodi honor Dei sit poena peccantis.

Boso. Sed volo a te audire, si peccantis poena sit illi honor, aut cujusmodi honor sit. Si enim poena peccantis non ejus honor est: cum peccatur non solvit, quod abstulit, sed punitur, sic perdit Deus honorem suum, ut non recuperet;[4] quod his, quae dicta sunt, repugnare videtur.

Anselm. Deum impossibile est honorem suum perdere; aut enim peccator sponte solvit, quod debet, aut Deus ab invito accipit. Nam aut homo debitam subjectionem Deo, sive non peccando, sive quod peccat solvendo, voluntate spontanea

[1] al. *Quod utique necessario concedi oportet.*
[2] al. *etiam.* [3] al. *potest, ut puto.*
[4] al. *recuperetur.*

exhibet, aut Deus eum invitum sibi torquendo subjicit, et sic se Dominum ejus esse ostendit, quod ipse homo voluntate fateri recusat. In quo considerandum, quia sicut homo peccando rapit, quod Dei est, ita Deus puniendo aufert, quod hominis est. Qnippe non solum id ipsum[1] alicujus esse dicitur, quod jam possidet, sed quod in ejus potestate est, ut habeat. Quoniam ergo homo ita factus est, ut beatitudinem habere posset, si non peccaret: cum propter peccatum beatitudine et omni bono privatur, de suo, quamvis invitus, solvit quod rapuit; quia, licet Deus hoc ad usum sui commodi non transferat, quod aufert, sicut homo pecuniam, quam alii aufert, in suam convertit utilitatem; hoc tamen, quod aufert, utitur ad suum honorem, per hoc, quia aufert. Auferendo enim peccatorem et quae illius sunt subjecta sibi esse probat.

CAP. XV.

Si Deus vel ad modicum patiatur honorem suum violari.

Boso. Placet, quod dicis. Sed est et aliud, ad quod tuam responsionem postulo. Nam si Deus ita, sicut probas, suum debet honorem servare: cur vel ad modicum patitur illum violari?

[1] al. *suum*.

Quod enim aliquo modo laedi sinitur, non integre, nec perfecte custoditur.

ANSELM. Dei honori nequit aliquid, quantum ad illum pertinet, addi vel minui. Idem namque ipse sibi honor est incorruptibilis et nullo modo mutabilis. Verum[1] quando unaquaeque creatura suum et quasi sibi praeceptum ordinem sive naturaliter sive rationabiliter servat, Deo obedire et eum dicitur honorare; et hoc[2] maxime rationalis natura, cui datum est intelligere, quid[3] debeat. Quae cum vult, quod debet, Deum honorat; non quia illi aliquid confert, sed quia sponte se ejus voluntati et dispositioni subdit, et in rerum universitate ordinem suum et ejusdem universitatis pulchritudinem, quantum in ipsa est, servat. Cum vero non vult quod debet, Deum, quantum ad illam pertinet, inhonorat; quoniam non subdit se sponte illius dispositioni; et universitatis ordinem et pulchritudinem, quantum in se est, perturbat, licet potestatem aut dignitatem Dei nullatenus laedat aut decoloret. Si enim ea, quae coeli ambitu continentur, vellent non esse sub coelo, aut elongari a coelo, nullatenus possent nisi sub coelo esse, nec fugere coelum nisi appropinquando coelo. Nam et unde et quo et

[1] al. *Verumtamen cum unaquaeque.*
[2] al. *hoc est.* [3] al. *quod debebat.*

qua irent, sub coelo essent; et quanto magis a qualibet parte coeli elongarentur, tanto magis oppositae parti appropinquarent. Ita quamvis homo vel malus angelus divinae voluntati et ordinationi subjacere nolit, non tamen eam fugere valet; quia si vult fugere de sub voluntate jubente, currit sub voluntatem punientem. Et si quaeris, qua transit? non nisi sub voluntate permittente; et hoc ipsum, quod perverse vult aut agit, in universitatis praefatae ordinem et pulchritudinem summa sapientia convertit. Ipsa namque perversitatis spontanea satisfactio vel a non satisfaciente poenae exactio (excepto hoc, quod Deus de malis multimodis bona facit) in eadem universitate locum tenent suum et ordinis pulchritudinem. Quas, si divina sapientia ubi perversitas rectum ordinem perturbare nititur, non adderet, fieret in ipsa universitate, quam Deus debet ordinare, quaedam ex violati ordinis pulchritudine deformitas, et Deus in sua dispositione videretur deficere. Quae duo, quoniam sicut sunt inconvenientia, ita sunt impossibilia, necesse est, ut omne peccatum satisfactio aut poena sequatur.

Boso. Satisfecisti objectioni meae.

Anselm. Palam est ergo, quia Deum, quantum in ipso est, nullum potest honorare vel exhonorare; sed quantum in se est hoc aliquis

facere videtur, cum voluntatem suam voluntati ejus subjicit, aut subtrahit.

Boso. Nescio, quid contra queam dicere.

Anselm. Adhuc addam aliquid.

Boso. Tamdiu dic, donec me taedeat audire.

CAP. XVI.

Ratio cur numerus angelorum, qui ceciderunt, restituendus sit de hominibus.

Anselm. Deum constat proposuisse, ut de humana natura, quam fecit sine peccato, numerum angelorum, qui ceciderant, restitueret.

Boso. Hoc credimus, sed vellem aliquam hujus rei rationem habere.

Anselm. Fallis me; non enim proposuimus tractare, nisi de incarnatione Dei; et tu mihi alias interseris quaestiones.

Boso. Ne irascaris; *hilarem enim datorem diligit Deus;*[1] nam nemo probat magis se hilariter dare, quod promittit, quam qui plus dat, quam promittit; dic ergo libenter, quod quaero.

Anselm. Rationalem naturam,[2] quae Dei contemplatione beata vel est, vel futura est, in quodam rationabili et perfecto numero praescitam esse a Deo, ita ut nec majorem nec minorem illum esse deceat, non est dubitandum. Aut

[1] Cor. IX. [2] al. *creaturam*.

enim nescit Deus, in quo numero melius eam deceat constitui: quod falsum est; aut si scit, in eo illam constituet, quem ad hoc decentiorem intelliget. Quapropter aut angeli illi, qui ceciderunt, facti erant ad hoc, ut essent intra illum numerum; aut quia extra illum numerum permanere non potuerunt, ex necessitate ceciderunt: quod absurdum est opinari.

Boso. Veritas est aperta, quod dicis.

Anselm. Quoniam[1] ergo de illo numero esse debuerunt, aut restaurandus[2] est ex necessitate numerus eorum, aut in imperfecto numero remanebit rationalis natura, quae in numero perfecto praescita est: quod esse non potest.

Boso. Restaurandi procul dubio sunt.

Anselm. Necesse est ergo, eos de humana natura, quoniam non est alia, de qua possint restaurari.

CAP. XVII.

Quod alii angeli pro illis non possint restitui.

Boso. Cur non ipsi aut alii angeli pro illis possunt restitui?

Anselm. Cum videbis nostrae restaurationis difficultatem, intelliges eorum reconciliationis impossibilitatem. Alii autem angeli pro illis restitui

[1] al. *Quomodo.* [2] al. *restituendus.*

non possunt ideo (ut taceam quomodo[1] hoc repugnare videatur primae creationis perfectioni), quia non debent, nisi tales esse possint, quales illi fuissent, si non peccassent, cum illi nulla visa vindicta peccati perseverassent; quod post illorum casum aliis, qui pro illis restituerentur, esset impossibile. Non enim pariter laudabiles sunt, si stant in veritate, et qui nullam novit[2] peccati poenam, et qui eam semper aspicit aeternam. Nam nequaquam putandum est, bonos angelos esse confirmatos casu malorum, sed suo merito. Sicut namque, si boni cum malis peccassent, simul damnati essent, ita injusti,[3] si cum justis stetissent, pariter confirmati fuissent. Quippe si aliqui eorum non nisi casu aliorum confirmandi erant: aut nullus unquam confirmaretur, aut necesse erat aliquem casurum, qui ad alios[4] confirmandos puniretur; quae utraque absurda sunt. Illo itaque modo confirmati sunt illi, qui steterunt, quo pariter confirmati essent omnes, si stetissent; quem[5] modum ostendi, sicut potui, ubi tractavi, cur Deus diabolo perseverantiam non dedit.

Boso. Probasti malos angelos de humana natura restaurandos; et patet ex hac ratione, quia

[1] al. *quoniam.* [2] al. *noverat.* [3] al. *justi.*
[4] al. *illos.* [5] al. *quemadmodum.*

non in minori numero erunt electi homines, quam sunt angeli reprobi. Sed utrum plures futuri sint, si potes, ostende.

CAP. XVIII.

Utrum plures futuri sint sancti homines, quam sint mali angeli.

ANSELM. Si angeli, antequam quidam illorum caderent, erant in illo perfecto, de quo diximus numero, non sunt homines facti, nisi pro restauratione angelorum perditorum; et palam est quia non erunt plures illis. Si autem ille numerus non erat in illis omnibus angelis, complendum est de hominibus, et quod periit, et quod prius deerat, et erunt electi homines plures reprobis angelis; et sic dicemus, quia non fuerunt homines facti tantum ad restaurandum numerum imminutum, sed etiam ad perficiendum nondum perfectum.

BOSO. Quid potius tenendum est, an quod angeli prius facti sint in numero perfecto, an non?

ANSELM. Quod mihi videtur, dicam.

BOSO. Non[1] possum a te plus exigere.

ANSELM. Si homo factus est post casum malorum angelorum, sicut quidam intelligunt in Genesi, non video posse me per hoc probare

[1] al. *Non plus a te exigo.*

alterum horum determinate. Potest enim (ut puto) esse, quod angeli prius fuerint in numero perfecto, et postea factus sit homo propter restaurandum imminutum eorum numerum; et potest esse, quod non fuerint in numero perfecto, quia differebat Deus, sicut adhuc differt, illum implere numerum, facturus humanam naturam suo tempore. Unde aut solummodo numerum nondum integrum perficeret, aut, etiam si minueretur, restitueret. Si autem tota creatura simul facta est, et dies illi, in quibus Moyses istum mundum non simul factum esse videtur dicere, aliter sunt intelligendi, quam sicut videmus istos dies, in quibus vivimus: intelligere nequeo, quomodo facti sint angeli in illo perfecto[1] numero. Quippe si ita esset, videtur mihi, quia ex necessitate aut aliqui homines vel angeli casuri erant, aut plures essent in illa coelesti civitate, quam illa perfecti numeri convenientia exigeret. Si ergo omnia simul facta sunt, sic videntur angeli et duo primi homines in numero imperfecto[2] fuisse, ut hominibus, si nullus caderet angelus, quod deerat solum perficeretur, et si aliquis periret, hoc quoque, quod caderet, restitueretur; et hominis natura, quae infirmior erat, quasi Deum excusaret, atque diabolum confunderet, si ille suum

[1] al. *integro*. [2] al. *perfecto*.

casum infirmitati suae imputaret, cum ipsa infirmior staret; ac, si et eadem ipsa caderet, multo magis Deum defenderet contra diabolum et contra se ipsam, cum ipsa facta valde infirmior et mortalis in electis de tanta infirmitate tanto altius ascenderet, quam unde diabolus cecidisset, quanto boni angeli, quorum aequalitas ei debetur, profecerunt post ruinam malorum, quia perseveraverunt. Ex his rationibus potius mihi videtur, quia in angelis non fuit ille perfectus numerus, quo civitas illa superna perficeretur;[1] quoniam si homo simul cum angelis factus non est, sic[2] possibile est esse; et si simul facti sunt, quod magis putant multi, quoniam legitur: *qui vivit in aeternum, creavit omnia simul,*[3] videtur necesse esse. Sed et si perfectio mundanae creaturae non tantum est intelligenda in numero individuorum, quantum in numero naturarum, necesse est, humanam naturam aut ad complementum ejusdem perfectionis esse factam, aut illi superabundare, quod de minimi vermiculi natura dicere non audemus. Quare pro se ipsa ibi facta est, et non solum pro restaurandis individuis alterius naturae. Unde palam est, quia, etiamsi angelus nullus periisset, homines

[1] al. *perficietur.* [2] al. *sicut possible,* aut *sic impossibile.* [3] Eccles. XVIII, 1.

tamen in coelesti civitate suum locum habuissent. Sequitur itaque, quia in angelis, antequam quidam illorum caderent, non erat ille pefectus numerus; alioquin necesse erat, ut aut homines aut angeli aliqui caderent: quoniam extra numerum perfectum ibi nullus manere poterat.

Boso. Nonnihil effecisti.

Anselm. Est et alia ratio, ut mihi videtur, quae non parum suffragatur illi sententiae, quae angelos non esse factos in perfecto numero existimat.

Boso. Dic illam.

Anselm. Si angeli in illo perfecto numero facti sunt, et nullatenus facti sunt homines, nisi pro restauratione perditorum angelorum, palam est, quia nisi angeli ab illa beatitudine[1] cecidissent, homines ad illam non ascenderent.

Boso. Hoc constat.

Anselm. Si quis vero[2] dixerit, quia tantum laetabuntur electi homines de angelorum perditione, quantum gaudebunt de sua assumtione, quoniam absque dubio haec non esset, nisi illa fuisset: quomodo poterunt ab hac perversa gratulatione defendi? aut quomodo dicemus, angelos, qui ceciderunt, ex hominibus restauratos, si illi sine hoc vitio permansuri erant, si non cecidissent; id est, sine gratulatione de casu alio-

[1] al. *civitate*. [2] al. *ergo*.

rum;[1] isti vero sine illo esse non poterunt?[2] Immo qualiter cum hoc vitio beati esse debebunt? Deinde qua audacia dicemus, Deum non velle aut non posse[3] hanc restaurationem sine hoc vitio facere?

Boso. Nonne similiter est in Gentibus, quae ad fidem vocatae sunt, quia illum Judaei repulerunt?

Anselm. Non; nam si omnes Judaei credidissent, Gentes tamen vocarentur; quia in *omni gente, qui timet Deum et operatur justitiam, acceptus est illi.*[4] Sed quoniam Judaei apostolos contemserunt, ea tunc fuit occasio, ut ad Gentes illi converterentur.

Boso. Nullo modo video quid contra haec dicere possim.

Anselm. Unde tibi videtur accidere singularis[5] illa laetitia de alieno casu?

Boso. Unde, nisi quia certus erit unusquisque, quoniam ubi erit nullatenus esset, nisi alius inde cecidisset?

Anselm. Si ergo hanc certitudinem nullus haberet, non esset unde ullus de alieno damno gauderet.

Boso. Ita videtur.

Anselm. Putasne aliquem illorum habiturum hanc certitudinem, si multo plures erunt, quam qui ceciderunt?

[1] al. *illorum.* [2] al. *potuerunt.* [3] al. *potuisse.*
[4] Act. X, 35. [5] al. *singulis.*

Boso. Nequaquam possum opinari, quod eam habeat aut habere debeat. Quomodo namque quis poterit scire, utrum pro restaurando, quod imminutum erat, aut pro complendo, quod nondum perfectum erat, de illo numero constituendae civitatis sit factus? sed omnes certi erunt, se factos esse ad perficiendam illam civitatem.

Anselm. Ergo si plures erunt, quam reprobi angeli, nullus poterit aut debebit scire, se non esse ibi assumtum nisi pro alieno casu.

Boso. Verum est.

Anselm. Non igitur habebit aliquis, cur gaudere debeat de alterius perditione.

Boso. Ita sequitur.

Anselm. Cum itaque videamus, quia, si plures erunt homines electi quam sint reprobi angeli, illa non sequatur[1] inconvenientia, quam[2] sequi necesse est, si plures non erunt; et cum impossibile sit, ullum in illa civitate futurum inconveniens, videtur necesse esse, ut angeli non sint facti in illo perfecto numero, et plures futuri sint beati homines, quam sint miseri angeli.

Boso. Non video, qua ratione hoc negari queat.

Anselm. Aliam adhuc ejusdem sententiae posse dici puto rationem.

[1] al. *sequantur*. [2] al. *quae*.

Boso. Hanc quoque proferre debes.

Anselm. Credimus hanc mundi molem corpoream in melius renovandam; nec hoc futurum esse, donec impleatur numerus electorum hominum et illa beata perficiatur civitas, nec post ejus perfectionem differendum. Unde colligi potest, Deum ab initio proposuisse, ut utrumque simul perficeret; quatenus et minor, quae Deum non sentiret, natura ante majorem, quae Deo frui deberet, nequaquam perficeretur; et in majoris perfectione mutata in melius suo quodam modo quasi congratularetur; immo omnis creatura de tam gloriosa et tam admirabili sui consummatione ipsi creatori et sibi invicem quaeque suo modo aeterne congaudendo jocundaretur, quatenus quod voluntas in rationali natura sponte facit, hoc et jam insensibilis creatura per Dei dispositionem naturaliter exhiberet. Solemus namque in majorum nostrorum exaltatione congaudere, ut cum in natalitiis sanctorum exultatione festiva jocundamur de gloria eorum laetantes.[1] Quam sententiam illud adjuvare videtur, quia, si Adam non peccasset, differret tamen Deus illam civitatem perficere, donec completo ex hominibus, quem expectabat, numero, ipsi quoque homines in corporum, ut ita dicam, immortalem transmutarentur

[1] al. *exultantes.*

immortalitatem. Habebant enim in paradiso quandam immortalitatem, id est, potestatem non moriendi, sed non erat immortalis haec potestas, quia poterat[1] mori, ut scilicet ipsi non possent mori. Sed[2] si ita est, ut videlicet rationalem illam et beatam civitatem et hanc mundanam insensibilemque[3] naturam Deus ab initio proposuerit simul perficere: videtur quia aut illa civitas non erat completa in numero angelorum ante malorum ruinam, sed expectabat Deus, ut eam de hominibus compleret, quando corpoream mundi naturam in[4] melius mutaret; aut si perfecta erat in numero, non perfecta erat in confirmatione, et differenda erat ejus confirmatio, etiamsi nullus in ea peccasset, usque ad eam[5] mundi, quam expectamus, renovationem; aut si non diutius illa confirmatio differenda erat, accelerenda erat mundana renovatio, ut cum eadem confirmatione fieret. Sed quod mundum noviter factum statim Deus renovare,[6] et eas res, quae post renovationem illam non erunt, in ipso initio, antequam appareret, cur factae essent, destruere instituerit,[7] omni caret ratione. Sequitur ergo, quia angeli non ita fuerunt in numero perfecto,

[1] al. *poterant.* [2] al. *Quod.* [3] al. *sensibilemque.* [4] al. *ac in melius innovaret.* [5] al. *eamdem.* [6] al. *renovaret.* [7] al. *instituerat.*

ut eorum confirmatio non diu differretur, propterea quia mundi novi renovationem mox oporteret[1] fieri; quod non convenit. Quod autem eamdem confirmationem usque ad mundi futuram renovationem differre Deus voluerit, inconveniens videtur, praesertim cum illam in aliquibus tam cito perfecerit; et cum intelligi possit, quia in primis hominibus, quando peccaverunt, illam fecisset, si non peccassent, sicut fecit in perseverantibus angelis. Quamvis enim nondum proveherentur ad illam aequalitatem angelorum, ad quam perventuri erant homines, cum perfectus esset numerus de illis assumendus; in illa tamen justitia, in qua erant, videtur, quod,[2] si vicissent, ut non peccarent tentati, ita confirmarentur cum omni propagine sua, ut ultra peccare non possent: quemadmodum quia[3] victi peccaverunt, sic infirmati sunt, ut, quantum in ipsis est, sine peccato esse non possint. Quis enim audeat dicere plus valere injustitiam ad alligandum in servitute hominem in prima suasione sibi consentientem, quam valeret justitia ad confirmandum eum in libertate, sibi in eadem prima tentatione adhaerentem? Nam quemadmodum, quoniam humana natura tota erat in parentibus primis, tota

[1] al. *oportet* et *oporteat*. [2] al. *quia, si vixissent intemptati, non peccarent.* [3] al. *qui.*

in illis victa est, ut peccaret (excepto illo solo homine, quem Deus sicut scivit sine viri semine de virgine facere, sic scivit a peccato Adae secernere), ita in eisdem tota vicisset, si non peccassent. Restat ergo, ut non completa in illo primo numero angelorum superna civitas, sed de hominibus complenda fuisse dicatur. Quae si rata sunt, plures erunt electi homines, quam sint reprobi angeli.

Boso. Rationabilia mihi valde videntur, quae dicis; sed quid dicemus, quia legitur de Deo: *constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel?*[1] Quod quidam, quia pro *filiorum Israel* invenitur *angelorum Dei,* si exponunt, ut secundum numerum bonorum angelorum assumendus intelligatur numerus electorum hominum.

Anselm. Hoc non repugnat praedictae sententiae, si certum non est, quod totidem angeli cecidissent, quot remanserunt. Nam si plures sunt angeli electi, quam reprobi, et necesse est, ut reprobos electi homines restaurent, et potest fieri, ut beatorum numero coaequentur, et sic plures erunt homines justi, quam angeli injusti. Sed memento, quo pacto incepi tuae respondere quaestioni; ut videlicet, si quid dixero, quod major non confirmet auctoritas, quamvis illud

[1] Deut. III, 3.

ratione probare videar, non alia certitudine accipiatur, nisi quia interim mihi ita videtur, donec mihi Deus melius aliquo modo revelet. Certus enim sum, si quid dico, quod sacrae scripturae absque dubio contradicat, quia falsum est; nec illud tenere volo, si cognovero. Sed si in illis rebus, de quibus diversa sentiri possunt sine periculo, sicut est illud, unde nunc agimus — si enim nescimus, utrum plures homines eligendi sint, quam sint angeli perditi, an non, et alterum horum aestimamus magis, quam alterum; nullum puto esse animae periculum: — si, inquam, in hujusmodi rebus sic exponimus divina dicta, ut diversis sententiis favere videantur, nec alicubi invenitur, ubi quid indubitanter tenendum sit, determinent;[1] non arbitror reprehendi debere. Illud autem, quod dixisti: *constituit terminos populorum,* seu gentium, *juxta numerum angelorum Dei,* quod in alia translatione legitur: *juxta numerum filiorum Israel:* quoniam ambae translationes aut idem significant, aut diversa sine repugnantia, ita intelligendum est, ut et per angelos Dei, et per filios Israel angeli boni significentur tantummodo, aut soli homines electi, aut simul angeli et electi homines, tota scilicet illa civitas superna. Aut per angelos Dei sancti angeli tantum, et per

[1] al. *determinetur.*

filios Israel soli homines justi. Aut soli angeli per filios Israel, et justi homines per angelos Dei. Si boni angeli tantum designantur per utrumque, idem est, quod si solum per angelos Dei; si vero tota coelestis civitas, hic est sensus, quia tam diu assumentur populi, id est multitudines electorum hominum, aut tam diu erunt populi in hoc seculo, donec de hominibus praedestinatus numerus illius civitatis nondum perfectus compleatar. Sed non video nunc, quomodo soli angeli, aut soli homines, aut simul angeli et homines sancti per filios Israel intelligantur; sanctos autem homines[1] filios Israel, sicut filios Abrahae vocari, non est alienum. Qui angeli quoque Dei per hoc recte possunt vocari, quia vitam angelicam imitantur, atque similitudo et aequalitas angelorum illis promittitur in coelo, et quia omnes juste viventes angeli Dei sunt. Unde et ipsi confessores aut martyres dicuntur; qui enim confitetur et testatur veritatem, Dei nuntius, id est, angelus ejus est. Et si malus homo dicitur diabolus, sicut de Juda dicit Dominus propter similitudinem malitiae: cur non etiam bonus homo dicetur[2] angelus propter imitationem justitiae? Quare possumus, ut puto, dicere, Deum constituisse *terminos populorum juxta numerum* electorum

[1] al. *angelos*. [2] al. *dicitur*.

hominum, quia tamdiu erunt populi et erit in hoc mundo hominum procreatio, donec numerus eorundem electorum hominum compleatur; et eo completo cessabit hominum generatio, quae fit in hac vita. At si per angelos Dei intelligimus sanctos angelos tantum, et per filios Israel tantummodo justos homines; duobus modis intelligi potest: quia *constituit Deus terminos populorum juxta numerum* angelorum Dei; aut quia tantus populus, id est, tot homines assumentur, quot sunt sancti angeli Dei, aut quia tamdiu erunt populi, donec numerus angelorum Dei compleatur ex hominibus. Et hoc uno solo modo exponi posse video: *constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel,* id est, quia (sicut supra dictum est) tamdiu erunt populi in hoc seculo, donec numerus sanctorum hominum assumatur. Et colligitur ex utraque translatione, quia tot homines assumentur, quot remanserunt angeli. Unde tamen non sequitur, quamvis perditi angeli ex hominibus restaurandi sunt, tot angelos cecidisse, quot perseveraverunt. Quod tamen si dicitur, inveniendum erit, quomodo ratae non sint supra positae rationes, quae videntur ostendere, non fuisse in angelis, prius quam illorum quidam caderent, illum perfectum numerum, quem supra dixi, et plures homines electos futuros, quam sint mali angeli.

Boso. Non me poenitet, quia coegi te, ut de angelis haec diceres; nam non frustra factum est. Nunc redi ad id, unde digressi sumus.

CAP. XIX (al. XVIII).

Quod homo non possit salvari sine peccati satisfactione.

Anselm. Constat Deum proposuisse, ut de hominibus angelos, qui ceciderant, restauraret.

Boso. Certum est.

Anselm. Tales ergo oportet esse homines in illa civitate superna, qui pro angelis in illam assumentur, quales illi futuri ibi erant, pro quibus ibidem erunt, id est, quales nunc sunt boni angeli; alioquin non erunt restaurati, qui ceciderunt, et sequetur, quia Deus aut non poterit perficere bonum, quod incoepit, aut poenitebit eum, tantum bonum incoepisse; quae duo absurda sunt.

Boso. Vere oportet ut aequales sint homines bonis angelis.

Anselm. Boni angeli unquamne peccaverunt?

Boso. Non.

Anselm. Potesne cogitare, quod homo, qui aliquando peccavit, nec unquam Deo pro peccato suo satisfecit, sed tantum impunitus dimittitur, aequalis sit angelo, qui nunquam peccavit?

Boso. Verba ista cogitare et dicere possum; sed sensum eorum ita cogitare nequeo, sicut falsitatem non possum intelligere veritatem esse.

Anselm. Non decet ergo Deum, hominem peccantem[1] sine satisfactione ad restaurationem angelorum assumere perditorum; quoniam non patitur veritas, eum levari ad aequalitatem bonorum.[2]

Boso. Sic ostendit ratio.

Anselm. Considera[3] etiam in solo homine sine eo, quia debet angelis aequari, utrum eum taliter Deus ad beatitudinem ullam,[4] vel talem qualem habebat antequam peccaret, debeat provehere?

Boso. Dic[5] tu, quod cogitas, et ego considerabo, prout potero.

Anselm. Ponamus divitem aliquem in manu tenere margaritam pretiosam, quam nunquam pollutio ulla tetigit, quamque nullus alius possit amovere de manu ejus, nisi ipso permittente; et eam disponat recondere in thesaurum suum, ubi sunt charissima et pretiosissima quae possidet.

Boso. Cogito hoc velut ante nos.

Anselm. Quid, si ipse permittat eandem margaritam ab aliquo invido excuti de manu

[1] al. *peccatorem.* [2] al. *angelorum.*
[3] al. *considero.* [4] al. *illam.* [5] al. *Dic, quae.*

sua in coenum, cum prohibere posset; ac postea eam de coeno sumens pollutam et non lotam in aliquem locum suum mundum et charum, deinceps illam sic servaturus, recondat: putabisne illum sapientem?

Boso. Quomodo hoc possum? nam nonne esset satis[1] melius, ut margaritam suam mundam teneret et servaret, quam pollutam?

Anselm. Nonne similiter faceret Deus, qui hominem angelis sociandum[2] sine peccato quasi in manu sua tenebat in paradiso, et permisit, ut accensus invidia diabolus eum in lutum peccati, quamvis consentientem, dejiceret? Si enim prohibere vellet diabolum, non posset tentare hominem. Nonne, inquam, similiter faceret, si hominem peccati sorde maculatum sine omni lavatione, id est, absque omni satisfactione, talem semper mansurum, saltem in paradisum, de quo ejectus fuerat, reduceret?

Boso. Similitudinem, si Deus hoc faceret, negare non audeo, et idcirco eum hoc facere posse non annuo.[3] Videretur enim aut quod proposuerat peragere non potuisse, aut boni propositi eum poenituisse; quae in Deum cadere nequeunt.

Anselm.[4] Tene igitur certissime, quia sine satisfactione, id est, sine debiti solutione spon-

[1] al. *tamen*. [2] al. *sociatam*. [3] al. *abnuo*.
[4] al. Cap. XIV.

tanea nec Deus potest peccatum impunitum dimittere, nec peccator ad beatitudinem vel talem qualem habebat antequam peccaret, pervenire; non enim hoc modo repararetur homo vel talis qualis fuerat ante peccatum.

Boso. Rationibus tuis omnino contradicere non possum. Sed quid est, quod dicimus Deo: *dimitte nobis debita nostra;* et omnis gens orat Deum, quem[1] credit, ut dimittat sibi peccata? Si enim solvimus, quod debemus, cur oramus, ut dimittat? Numquid Deus injustus est, ut iterum exigat, quod solutum est? Si autem non solvimus, cur frustra oramus, ut faciat, quod, quia non convenit, facere non potest?

Anselm. Qui non solvit, frustra dicit: dimitte; qui autem solvit,[2] supplicat, quoniam hoc ipsum pertinet ad solutionem, ut supplicet; nam Deus nulli quidquam debet, sed omnis creatura illi debet; et ideo non expedit homini, ut agat cum Deo, quemadmodum par cum pari. Sed de hoc non est opus nunc tibi respondere. Cum enim cognosces, cur Christus mortuus est, forsitan per te videbis, quod quaeris.

Boso. Sufficit ergo mihi nunc, quod de hac quaestione respondes. Quod autem nullus homo ad beatitudinem pervenire queat cum peccato,

[1] al. *quoniam*. [2] al. *solvitur*.

aut solvi a peccato, nisi solvat, quod rapuit peccando, sic aperte monstrasti, ut etiamsi velim, non possim dubitare.

CAP. XX.

Quod secundum mensuram peccati oporteat esse satisfactionem; nec eam homo per se facere possit.

ANSELM. Hoc quoque non dubitabis, ut puto, quia secundum mensuram peccati oportet satisfactionem esse.

BOSO. Aliter aliquatenus inordinatum maneret peccatum, quod esse non potest, si Deus nihil relinquit inordinatum in regno suo. Sed hoc est praestitutum, quia quamlibet parvum inconveniens in Deo impossibile est.

ANSELM. Dic ergo, quid solves Deo pro peccato tuo?

BOSO. Poenitentiam, cor contritum et humiliatum, abstinentias, et multimodos labores corporis, et misericordiam dandi et dimittendi, et obedientiam.

ANSELM. Quid in his omnibus das Deo?

BOSO. An non honoro Deum, quando propter timorem ejus et amorem in cordis contritione laetitiam temporalem abjicio, in abstinentiis et laboribus delectationes et quietem hujus vitae

caloo, in dando et dimittendo, quae mea sunt, largior,[1] in obedientia meipsum illi subjicio?

ANSELM. Cum reddis aliquid, quod debes Deo, etiamsi non peccasti, non debes computare hoc pro debito, quod debes pro peccato. Omnia autem ista debes Deo, quae dicis. Tantus namque debet esse in hac mortali vita amor, et, ad quod pertinet oratio, desiderium perveniendi ad id, ad quod factus es, et dolor, quia nondum ibi es, et timor, ne non pervenias, ut nullam laetitiam sentire debeas, nisi de his, quae tibi aut auxilium aut spem dant perveniendi. Non enim mereris habere, quod non secundum quod est amas et desideras, et de quo, quia nondum habes, et adhuc, utrum habiturus sis an non, in tanto es periculo, non doles. Ad quod etiam pertinet, quietem et delectationes mundanas, quae animum ab illa vera quiete et delectatione revocant, fugere, nisi quantum ad intentationem illuc perveniendi cognoscis sufficere. Dationem vero ita debes considerare, de facere ex debito, sicut intelligis, quia, quod das, a te non habes, sed ab illo, cujus servus es tu et ille, cui das; et natura te docet, ut conservo tuo, id est, homo homini, facias, quod tibi ab illo vis fieri; et quia, qui non vult dare, quod habet, non debet accipere, quod non

[1] al. *largiendo*.

habet. De dimissione vero breviter dico, quia nullatenus pertineret ad te vindicta, sicut supra diximus; quoniam nec tu tuus es, nec ille tuus aut suus, qui tibi fecit injuriam, sed unius Domini servi facti ab illo de nihilo estis; et si de conservo tuo te vindicas, judicium, quod proprium Domini et judicis omnium est, super illum superbe praesumis. In obedientia vero quid das Deo, quod non debes, cui jubenti totum, quod es et quod habes et quod potes, debes?

Boso. Nihil jam audeo in his omnibus dicere me dare Deo, quod debeo.

Anselm. Quid ergo solves Deo pro peccato tuo?

Boso. Si meipsum, et quidquid possum, etiam quando non pecco, illi debeo, ne peccem, nihil habeo, quod pro peccato illi reddam.

Anselm. Quid ergo erit de te? Quomodo poteris salvus esse?

Boso. Si rationes tuas considero, non video quomodo. Si autem ad fidem meam recurro, in fide christiana, *quae per dilectionem operatur,*[1] spero me posse salvari, et quia legimus, si injustus conversus fuerit ab injustia sua et fecerit justitiam, omnes injustitias ejus tradi oblivioni.

Anselm. Hoc non dicitur nisi de illis, qui aut expectaverunt[2] Christum, antequam veniret;

[1] Galat. V, 7. [2] al. *expectabant*.

aut credunt in eum, postquam venit. Sed Christum et christianam fidem quasi nunquam fuisset posuimus, quando sola ratione, utrum adventus ejus ad salvationem hominum esset necessarius, quaerere proposuimus.

Boso. Ita fecimus.

Anselm. Sola igitur ratione procedamus.

Boso. Quamvis in angustias quasdam me ducas, desidero tamen multum, ut, sicut incoepisti, progrediaris.

CAP. XXI.

Quanti ponderis sit peccatum.

Anselm. Ponamus omnia illa, quae modo posuisti,[1] te pro peccato posse solvere, te non debere, et videamus, utrum possint[2] sufficere ad satisfactionem unius tam parvi peccati, sicuti est unus aspectus contra voluntatem Dei.

Boso. Nisi quia audio te hoc ponere in quaestionem, putarem me hoc peccatum una sola compunctione delere.

Anselm. Nondum considerasti, quanti ponderis sit peccatum.

Boso. Nunc ostende mihi.

Anselm. Si videres te in conspectu Dei, et aliquis tibi diceret: aspice illuc; et Deus econtra

[1] al. *proposuisti*. [2] al. *possit*.

I wish you on no account to look

nullatenus volo, ut aspicias; quaere tu ipse in corde tuo, quid sit in omnibus, quae sunt, pro quo deberes contra voluntatem Dei illum aspectum facere?

Boso. Nihil invenio, propter[1] quod hoc debeam; nisi forte sim in ea necessitate positus, ut sit necesse, me aut hoc aut majus peccatum facere.

Anselm. Remove hanc necessitatem; et de solo hoc peccato considera, si possis illud facere pro teipso redimendo.

Boso. Aperte video, quia non possum.

Anselm. Ne te diutius protraham: quid, si necesse esset aut totum mundum et quidquid Deus non est perire et in nihilum redigi, aut te facere tam parvam rem contra voluntatem Dei?

Boso. Cum considero actionem ipsam, levissimum quiddam video esse; sed cum intueor, quid sit contra voluntatem Dei, gravissimum quiddam et nulli damno comparabile intelligo; sed solemus aliquando facere contra voluntatem alicujus non reprehensibiliter, ut res ejus serventur; quod postea illi placet, contra cujus voluntatem facimus.

Antelm. Hoc fit homini, qui aliquando non intelligit, quid sit sibi utile, aut non potest[2]

[1] al. *pro quo hic.* [2] al. *posset.*

restaurare, quod perdidit; sed Deus nullo indiget, et omnia, si perirent, posset, sicut ea fecit, restituere.[1]

Boso. Fateri me necesse est, quia pro conservanda tota creatura nihil deberem facere contra voluntatem Dei.

Anselm. Quid si plures essent mundi pleni creaturis,[2] sicut iste est?

Boso. Si infinito numero multiplicarentur et similiter mihi ostenderentur,[3] idipsum responderem.

Anselm. Nihil rectius potes; sed considera etiam, si contingeret, ut contra voluntatem Dei illum aspectum faceres; quid posses pro hoc peccato solvere?

Boso. Non habeo aliquid majus, quam quod supra dixi.

Anselm. Sic graviter peccamus, quotiescunque scienter aliquid quamlibet parvum contra voluntatem Dei facimus; quoniam semper sumus in conspectu ejus, et semper ipse praecipit nobis, ne peccemus.

Boso. Ut audio, nimis periculose vivimus.

Anselm. Patet, quia secundum quantitatem exigit Deus satisfactionem.

[1] al. *restaurare.* [2] al. *creatura.*
[3] al. *obtenderentur.*

Boso. Non possum negare.

Anselm. Non ergo satisfacis,[1] si non reddis aliquid majus, quam sit id, pro quo peccatum facere non debueras.

Boso. Et rationem video sic exigere, et omnino esse impossibile.

Anselm. Nec Deus ullum obligatum aliquatenus debito peccati assumere potest ad beatitudinem, quia non debet.

Boso. Nimis est gravis haec sententia.

Anselm. Audi adhuc aliud, cur non minus sit difficile, hominem reconciliari Deo.

Boso. Nisi fides me consolaretur, hoc solum cogeret me desperare.

Anselm. Audi tamen.

Boso. Dic.

CAP. XXII.

Quam contumeliam fecit Deo homo, cum se permisit a diabolo vinci; pro qua satisfacere non potest.

Anselm. Homo in paradiso sine peccato factus, quasi positus est pro Deo inter Deum et diabolum, ut vinceret diabolum non consentiendo suadenti peccatum, ad excusationem et honorem Dei, et ad confusionem diaboli, cum ille infirmior in terra non peccaret eodem diabolo suadente, qui

[1] al. *satisfacies.*

fortior peccavit in coelo nullo suadente; et cum hoc homo facile posset efficere, nulla vi coactus sola suasione sponte se vinci permisit ad voluntatem diaboli, et contra voluntatem et honorem Dei.

Boso. Ad quid vis tendere?

Anselm. Indica tu ipse, si non est contra honorem Dei, ut homo reconcilietur[1] illi cum calumnia hujus contumeliae Deo irrogatae, nisi prius honoraverit Deum vincendo diabolum, sicut inhonoravit illum victus a diabolo. Victoria vero talis esse debet, ut sicut fortis ac potestate immortalis consensit facile diabolo, ut peccaret, unde juste incurrit poenam mortalitatis; ita infirmus et mortalis, qualem se fecit ipse, per mortis difficultatem vincat diabolum, ut nullo modo peccet; quod facere non potest, quam diu ex vulnere primi peccati concipitur et nascitur in peccato.

Boso. Iterum dico, quia et ratio probat, quod dicis, et impossibile est.

Anselm. Adhuc accipe unum, sine quo juste non reconciliatur homo, nec minus impossibile est.

Boso. Tot jam proposuisti nobis, quae facere debemus, ut quidquid superaddas, non me magis terrere possit.

Anselm. Audi tamen.

Boso. Audio.

[1] al. *reconciliaretur*.

CAP. XXIII.

Quid abstulit Deo cum peccavit, quod reddere nequit.

Anselm. Quid abstulit homo Deo, cum vinci se permisit a diabolo?

Boso. Dic tu, ut incepisti, quia ego nescio, quid super haec mala, quae ostendisti, potuit addere.

Anselm. Nonne abstulit Deo, quidquid de humana natura facere proposuerat?

Boso. Non potest negari.

Anselm. Intende[1] in districtam justitiam; et judica secundum illam, utrum ad[2] aequalitatem peccati homo satisfaciat Deo, nisi id ipsum, quod permittendo se vinci a diabolo, Deo abstulit, diabolum vincendo restituat; ut quemadmodum per hoc quod victus est, rapuit diabolus quod Dei erat, et Deus perdidit, ita per hoc, quod vincat, perdat diabolus, et Deus recuperet.

Boso. Nec districtius nec justius aliquid potest cogitari.

Anselm. Putasne summam justitiam hanc justitiam posse violare?

Boso. Non audeo cogitare.

Anselm. Nullatenus ergo debet aut potest accipere homo a Deo, quod Deus illi dare pro-

[1] al. *Attende*. [2] al. *et*.

posuit, si non reddit Deo totum, quod illi abstulit; ut, sicut per illum Deus perdidit, ita per illum Deus recuperet. Quod non aliter fieri valet, nisi ut quemadmodum per victum tota humana natura corrupta et quasi fermentata est peccato, cum quo nullum Deus assumit ad perficiendam illam civitatem coelestem; ita per vincentem justificentur[1] a peccato tot homines, quot illum numerum completuri erant, ad quem complendum factus est homo. Sed hoc facere nullatenus potest homo peccator, quia peccator peccatorem justificare nequit.

Boso. Et nihil justius, et nihil impossibilius; sed ex his omnibus videtur misericordia Dei et spes hominis perire, quantum ad beatitudinem spectat, ad quam factus est homo.

Anselm. Expecta adhuc parum.

Boso. Quid habes amplius?

CAP. XXIV.

Quod quamdiu homo non reddit[2] Deo, quod debet, non possit esse beatus, nec excusetur impotentia.

Anselm. Si homo dicitur injustus, qui homini non reddit, quod debet, multo magis injustus est qui Deo, quod debet, non reddit.

[1] al. *vivificentur*. [2] al. *reddet*.

Boso. Si potest, et non reddit, vere injustus est. Si vero non potest, quomodo injustus est?

Anselm. Forsitan si nulla in illo est impotentiae causa, aliquatenus excusari potest. Sed si[1] in ipsa impotentia est culpa: sicut non levigat peccatum, ita non excusat non reddentem debitum. Nam si quis injungat aliquod opus servo suo, et praecipiat illi, ne dejiciat se in foveam, quam illi demonstrat, unde nullatenus exire possit; et servus ille contemnens mandatum et monitionem domini sui sponte se in praemonstratam mittat foveam, ut nullatenus possit injunctum opus efficere:[2] putasne illi aliquatenus impotentiam istam ad excusationem valere, cur[3] opus injunctum non faciat?

Boso. Nullo modo, sed ad augmentum potius culpae, quoniam ipse impotentiam illam sibi fecit. Dupliciter namque peccavit, quia et quod jussus est facere, non fecit, et quod praeceptum est ne faceret, fecit.

Anselm. Ita homo, qui se sponte obligavit illo[4] debito, quod solvere non potest, et sua culpa dejecit se in hanc impotentiam, ut nec illud possit solvere, quod debebat ante peccatum, id est, ne peccaret; nec hoc, quod debet, quia peccavit; in-

[1] al. *se in ipso;* vel *si ipsa.* [2] *perficere.*
[3] al. *cum.* [4] al. *illi.*

excusabilis est. Ipsa namque impotentia culpa est, quia non debet eam habere, immo debet eam non habere; nam sicut culpa est non habere, quod debet habere, ita culpa est habere, quod debet non habere. Sicut ergo culpa est homini non habere potestatem illam, quam accepit, ut posset cavere peccatum, sic culpa est illi habere impotentiam, qua[1] nec justitiam tenere et peccatum cavere, nec, quod pro peccato debet, reddere potest. Sponte namque fecit, unde perdidit illam potestatem, et devenit in hanc impotentiam. Idem enim est, non habere potestatem, quam debet habere, et habere impotentiam, quam debet non habere. Quapropter impotentia reddendi Deo quod debet, quae facit ut non reddat, non excusat hominem, si non reddit; quoniam effectum[2] peccati non excusat peccatum quod facit.[3]

Boso. Et grave nimis est, et ita esse necesse est.

Anselm. Injustus ergo homo est, qui non reddit Deo, quod debet.

Boso. Nimis est verum; nam injustus est, quia non reddit, et injustus est, quia reddere nequit.

Anselm. Nullus autem injustus ~~admittetur~~[4] ad ~~beatitudinem~~; quoniam, quemadmodum bea-

[1] al. *per quam.* [2] al. *effectus.* [3] al. *fecit.*
[4] al. *admittitur.*

titudo est sufficientia, in qua nulla est indigentia, sic nulli convenit, nisi in quo ita pura est justitia, ut nulla in eo sit injustitia.

Boso. Non audeo aliter credere.

Anselm. Qui ergo non solvit Deo, quod debet, non poterit[1] esse beatus.

Boso. Nec hoc consequi negare possum.

Anselm. Quod si vis dicere, quia misericors Deus dimittit supplicanti quod debet, idcirco quia reddere nequit; non potest dici dimittere, nisi aut hoc, quod homo sponte reddere debet, nec potest, id est, quod recompensari possit peccato, quod fieri non deberet pro conservatione omnis rei, quae Deus non est; aut hoc, quod puniendo erat ablaturus invito sicut supra dixi, i. e. beatitudinem; sed si dimittit, quod sponte reddere debet homo, ideo quia reddere non potest, quid est aliud, quam dimittit Deus, quod habere non potest? Sed derisio est, ut talis misericordia Deo attribuatur. At si dimittit, quod invito erat ablaturus, propter impotentiam reddendi quod sponte reddere debet, relaxat Deus poenam, et facit beatum hominem propter peccatum, quia habet, quod debet non habere. Nam ipsam impotentiam debet non habere, et idcirco quamdiu illam habet sine satisfactione, peccatum est illi;

[1] al. *potest.*

It can't be either of these ways, for
1. In one case God forgives what he cannot give anyhow
2. In the other God really makes men blessed on account of sin.

verum hujusmodi misericordia Dei nimis est contraria justitiae illius, quae non nisi poenam permittit reddi propter peccatum. Quapropter quemadmodum Deum sibi esse contrarium, ita hoc modo illum esse misericordem est impossibile.

Boso. Aliam Dei misericordiam video esse quaerendam, quam istam.

Anselm. Verum esto: dimittit Deus ei, qui non solvit quod debet, idcirco quoniam non potest.

Boso. Ita vellem.

Anselm. At quamdiu non reddet, aut volet reddere, aut non volet. Sed[1] si volet quod non poterit, indigens erit; si vero non volet, injustus erit.

Boso. Hoc nihil clarius.

Anselm. Sive autem indigens sive injustus sit, beatus non erit.

Boso. Et hoc apertum.

Anselm. Quamdiu ergo non reddet, beatus esse non poterit.

Boso. Si rationem sequatur Deus justitiae, non est, qua evadat miser homuncio, et misericordia Dei perire videtur.

Anselm. Rationem postulasti, rationem accipe; misericordem Deum esse non nego, qui homines et jumenta salvat, quemadmodum multiplicavit

[1] al. *Quod.*

misericordiam suam. Nos autem loquimur de illa ultima misericordia, qua post hanc vitam beatum facit hominem; hanc beatitudinem nulli dari[1] debere, nisi illi, cui penitus dimissa sunt peccata, nec hanc dimissionem fieri nisi debito reddito, quod debetur pro peccato secundum magnitudinem peccati, supra positis rationibus puto me sufficienter ostendisse. Quibus si quid tibi videtur posse rationibus objici, dicere debes.[2]

Boso. Ego utique nullam tuarum rationum aliquatenus infirmari posse video.

Anselm. Neque ego, si bene considerentur, existimo; veruntamen si vel una de omnibus, quas posui, inexpugnabili veritate roboratur, sufficere debet. Sive namque uno, sive pluribus argumentis veritas inexpugnabiliter monstretur, aequaliter ab omni dubitatione defenditur.

Boso. Ecce ita est.[3] Quomodo ergo salvus erit homo, si ipse nec solvit quod debet, nec salvari, si non solvit, debet? aut qua fronte asseremus Deum, in misericordia divitem supra humanum intellectum, hanc miseriam facere non posse?

Anselm. Hoc debes nunc ab illis exigere (qui Christum non esse credunt necessarium ad illam salutem hominis) quorum vice loqueris, ut

[1] al. *dare*. [2] al. *deberes*. [3] ch. XXV in MSS.

dicant, qualiter homo salvari sine Christo possit. Quod si non possunt ullo modo, desinant nos irridere, et accedant et[1] jungant se nobis, qui non dubitamus, hominem salvari posse per Christum; aut desperent hoc ullo modo posse fieri. Quod si horrent, credant nobiscum in Christum, ut possint salvari.

Boso. A te quaeram, sicut incepi, ut ostendas mihi, qua ratione salvetur homo per Christum.

CAP. XXV.

Quod ex necessitate per Christum salvetur homo.

Anselm. Nonne sufficienter probatur per Christum hominem posse salvari, cum etiam infideles non negent, hominem ullo modo posse fieri beatum, et satis ostensum sit, quia si ponimus Christum non esse, nullo modo potest inveniri salus hominis? Aut enim per Christum, aut alio aliquo, aut nullo modo poterit homo salvus esse; quapropter si falsum est quia nullo aut aliquo alio modo potest hoc esse, necesse est fieri per Christum.

Boso. Si quis videns rationem quia alio modo non potest esse, et non intelligens qua ratione per Christum esse valeat, asserere velit

[1] al. *ut*.

quia nec per Christum, nec ullo modo queat hoc esse: quid huic respondebimus?

Anselm. Quid respondendum est illi, qui idcirco astruit, esse impossibile, quod necesse est esse, quia nescit quomodo sit?

Boso. Quia insipiens est.

Anselm. Contemnendum est ergo quod dicit.

Boso. Verum est; sed hoc ipsum illi ostendendum est, qua ratione sit, quod putat impossibile.

Anselm. An non intelligis ex his, quae supra diximus, quia necesse est aliquos homines ad beatitudinem pervenire? Nam si Deo est inconveniens hominem cum aliqua macula perducere ad hoc, ad quod illum sine omni macula fecit, ne aut boni incepti poenitere, aut propositum implere non posse videatur; multo magis propter eandem inconvenientiam impossibile est, nullum hominem ad hoc provehi, ad quod factus est. Quapropter aut extra fidem christianam invenienda est peccati satisfactio, qualem supra esse debere ostendimus, quod nulla ratio potest ostendere, aut indubitanter in illa esse credenda est. Quod enim necessaria ratione veraciter esse colligitur, id in nullam debet deduci dubietatem, etiamsi ratio,[1] quomodo sit, non percipitur.

[1] al. *ratione.*

Boso. Verum est quod dicis.

Anselm. Quid ergo quaeris amplius?

Boso. Non ad hoc veni, ut auferas mihi fidei dubitationem; sed ut ostendas mihi certitudinis meae rationem; quapropter sicut me rationabiliter deduxisti ad hoc, ut videam, hominem peccatorem hoc debere Deo pro peccato, quod et reddere nequit, et nisi reddiderit salvari non valet: ita volo me perducas illuc, ut rationabili necessitate intelligam, esse oportere omnia illa, quae nobis fides catholica de Christo credere praecipit, si volumus salvari, et quid[1] valeant ad salutem hominis, et qualiter Deus misericordia salvet hominem, cum non dimittat illi peccatum, nisi reddiderit, quod propter illud debet; et ut certiores sint argumentationes tuae, sic a longe incipe, ut eas supra firmum fundamentum constituas.

Anselm. Adjuvet me nunc Deus, quia tu nullatenus mihi parcis, nec consideras imbecillitatem scientiae meae, cui tam magnum opus injungis. Tentabo tamen, quandoquidem incepi, non in me, sed in Deo confidens et faciam, quod ipso adjuvante potero. Sed ne fastidium haec volenti legere nimis longa continuatione generetur,[2] a dictis dicenda alio exordio distinguamus.

[1] al. *quomodo.* [2] al. *generem.*

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Quod homo a Deo factus sit justus, ut Deo fruendo beatus esset.

ANSELM. Rationalem naturam a Deo factam esse justam, ut illo fruendo beata esset, dubitari non debet. Ideo namque rationalis est, ut discernat inter justum et injustum, inter bonum et malum, inter magis[1] bonum et minus bonum; alioquin frustra facta esset rationalis. Sed Deus non fecit eam rationalem frustra. Quare ad hoc eam factam[2] esse rationalem dubium non est. Simili ratione probatur, quia ad hoc accepit potestatem discernendi, ut odisset et vitaret malum, ac amaret et eligeret[3] bonum, atque majus[4] bonum magis diligeret et eligeret. Aliter namque frustra illi Deus dedisset potestatem illam discernendi, quia in vanum discerneret, si secundum discretionem non amaret et vitaret. Sed non

[1] al. *majus.*
[2] al. *factum rationalem esse constat.*
[3] al. *diligeret.* [4] al. *magis.*

convenit, ut Deus tantam potestatem frustra dederit. Ad hoc itaque factam esse rationalem naturam certum est, ut summum bonum super omnia amaret et eligeret, non propter aliud, sed propter ipsum; si enim propter aliud, non ipsum, sed aliud amat. At[1] hoc nisi justa facere nequit. Ut igitur frustra non sit rationalis, simul ad hoc rationalis et justa facta est. Quod si ad summum bonum eligendum et amandum justa facta est, aut talis ad hoc facta est, ut aliquando assequeretur, quod amaret et eligeret, aut non. Sed[2] si non ad hoc justa est facta, ut, quod sic amat et eligit, assequatur, frustra facta est talis, ut sic illud amet et eligat; nec ulla ratio erit, cur illud assequi debeat aliquando. Quamdiu ergo amando et eligendo summum bonum, justa faciet ad quod facta est, misera erit, quia indigens erit contra voluntatem, non habendo quod desiderat; quod nimis absurdum est. Quapropter rationalis natura justa est facta ut summo bono, i. e. Deo fruendo beata esset; homo ergo, qui rationalis natura est, factus est justus ad hoc, ut Deo fruendo beatus esset.

[1] al. *Ad.*
[2] al. *Sed si ad hoc justa non est facta.*

CAP. II.

Quod homo non moreretur, si non peccasset.

Anselm. Quod autem talis factus sit, ut necessitate non moreretur, hinc facile probatur, quia, ut jam diximus, sapientiae et justitiae Dei repugnat, ut cogeret hominem mortem pati sine culpa, quem justum fecit ad aeternam beatitudinem. Sequitur ergo, quia, si nunquam peccasset, nunquam moreretur.

CAP. III.

Quod cum corpore, in quo vivit in hac vita, homo resurget.[1]

Anselm. Unde aperte quandoque futura mortuorum resurrectio probatur. Quippe si homo perfecte restaurandus est, talis debet restitui, qualis futurus erat, si non peccasset.

Boso. Aliter esse non potest.

Anselm. Quemadmodum igitur si non peccasset homo, cum eodem, quod gerebat, corpore in incorruptibilitatem transmutandus erat, ita oportet, ut cum restaurabitur, cum suo, in quo vivit in hac vita, corpore restauretur.

Boso. Quid respondebimus, si quis dicat, quia hoc fieri oportet de illis, in quibus huma-

[1] al. *resurgat.*

num genus restaurabitur, de reprobis vero non est necesse?

Anselm. Nihil justius aut convenientius intelligitur,[1] quam ut, sicut homo, si perseverasset in justitia, totus, i. e. anima et corpore, aeterne beatus esset; ita si perseverat in injustitia, totus similiter aeterne miser sit.[2]

Boso. Breviter mihi de his satisfecisti.

CAP. IV.

Quod de humana natura perficiet Deus, quod incepit.

Anselm. Ex his est facile cognoscere, quoniam aut[3] hoc de humana natura perficiet Deus, quod incepit, aut in vanum fecit tam sublimem naturam ad tantum bonum. At si nihil pretiosius agnoscitur Deus fecisse, quam rationalem naturam ad gaudendum de se, valde alienum est ab eo, ut ullam[4] rationalem naturam penitus perire sinat.

Boso. Non potest aliter putare cor rationale.

Anselm. Necesse est ergo, ut de humana natura perficiat, quod incepit; hoc autem fieri, sicut diximus, nequit nisi per integram peccati satisfactionem, quam nullus peccator facere potest.

[1] al. *intelligi*. [2] al. *erit*. [3] al. *ad*.
[4] al. *illam*.

Boso. Intelligo, jam necesse esse, ut Deus perficiat quod incepit, ne aliter quam deceat a suo incepto videatur deficere.

CAP. V.

Quod quamvis hoc necesse sit fieri, tamen hoc non faciet cogente necessitate; et quae[1] sit necessitas, quae aufert gratiam aut minuit, et quae necessitas augeat.

Boso. Sed si ita est, videtur quasi cogi Deus necessitate vitandi indecentiam, ut salutem procuret humanam. Quomodo ergo negari poterit, plus hoc propter se facere, quam propter nos? At[2] si ita est, quam gratiam illi debemus pro eo, quod facit[3] propter se? Quomodo etiam nostram imputabimus salutem ejus gratiae, si nos salvat necessitate?

Anselm. Est necessitas, quae benefacienti[4] gratiam aufert aut minuit, et est necessitas, qua major beneficio gratia debetur. Cum enim aliquis ea necessitate, cui subjacet invitus, benefacit, aut nulla, aut minor illi gratia debetur. Cum vero ipse se sponte necessitati benefaciendi subdit, nec invitus eam sustinet, tunc utique beneficii gratiam meretur majorem. Non enim haec est dicenda necessitas, sed gratia; quia nullo cogente illam

[1] al. *quid.* [2] al. *Aut.* [3] al. *fecit.*
[4] al. *benefaciendi.*

suscepit aut servat, sed gratis. Nam si, quod hodie sponte promittis te cras daturum, eadem cras voluntate das; quamvis necesse sit te cras reddere promissum, si potes,[1] aut mentiri; non tamen minus tibi debet ille pro impenso beneficio, cui das, quam si non promisisses; quoniam te debitorem ante tempus dationis illi facere non es coactus. Tale est, cum quis sanctae conversationis sponte vovet propositum. Quamvis namque servare illud ex necessitate post votum debeat, ne apostatae damnationem incurrat, et licet cogi possit servare, si nolit, si tamen non invitus servat quod vovit, non minus sed magis gratus est Deo, quam si non vovisset; quoniam non solum communem vitam, sed etiam ejus licentiam sibi propter Deum abnegavit; nec sancte vivere dicendus est necessitate, sed eadem qua vovit libertate. Quare multo magis si Deus facit bonum homini, quod incepit, licet non deceat eum a bono incepto[2] deficere, totum gratiae debemus imputare, quia hoc propter nos, non propter se nullius egens incepit. Non enim illum latuit quid homo facturus erat, cum illum fecit, et tamen bonitate sua illum creando, sponte se ut perficeret inceptum bonum quasi obligavit. De-

[1] al. *si non poteris aut non vis mentiri.*
[2] al. *proposito.*

nique Deus nihil facit necessitate, quia nullo modo cogitur aut prohibetur aliquid facere. Et cum dicimus Deum aliquid facere quasi necessitate vitandi inhonestatem, quam utique non timet, potius intelligendum est, quia hoc facit necessitate servandae honestatis, quae scilicet necessitas non est aliud, quam immutabilitas honestatis ejus, quam a se ipso et non ab alio habet; et idcirco improprie dicitur necessitas. Dicamus tamen, quia necesse est, ut bonitas Dei propter immutabilitatem suam perficiat de homine quod incepit, quamvis totum sit gratia bonum, quod facit.

Boso. Concedo.

CAP. VI.

Quod satisfactionem, per quam salvatur homo, non possit facere nisi Deus homo.

Anselm. Hoc autem fieri nequit, nisi sit, qui solvat Deo pro peccato hominis aliquid majus, quam omne, quod praeter[1] Deum est.

Boso. Ita constat.

Anselm. Illum quoque, qui de suo poterit Deo dare aliquid, quod superet omne quod sub Deo est, majorem esse necesse est, quam omne quod non est Deus.

Boso. Nequeo negare.

[1] al. *Deus non est.*

ANSELM. Nihil autem est supra[1] omne quod Deus non est, nisi Deus.

BOSO. Verum est.

ANSELM. Non ergo potest hanc satisfactionem facere nisi Deus.

BOSO. Sic sequitur.

ANSELM. Sed nec facere illam debet, nisi homo, alioquin non satisfacit homo.

BOSO. Non videtur aliquid justius.

ANSELM. Si ergo, sicut constat, necesse est, ut de hominibus perficiatur illa superna civitas, nec hoc esse valet, nisi fiat praedicta satisfactio, quam nec potest facere nisi Deus, nec debet nisi homo: necesse est, ut eam faciat Deus homo.

BOSO. Benedictus Deus! jam magnum quiddam invenimus de hoc quod quaerimus; prosequere igitur, ut incepisti. Spero enim quia Deus nos adjuvabit.

ANSELM. Investigandum est nunc, quomodo possit esse[2] Deus homo.

CAP. VII.

Quod necesse sit eundem ipsum esse perfectum Deum et perfectum hominem.

ANSELM. Divina enim natura et humana non possunt in invicem mutari, ut divina fiat humana

[1] al. *quod super omne sit.* [2] al. *fieri.*

vel humana divina; nec ita misceri, ut quaedam tertia sit ex duabus, quae nec divina sit omnino, nec humana. Denique si fieri posset, ut altera in alteram converteretur, aut esset tantum Deus et non homo, aut solum homo et non Deus. Aut si miscerentur ita, ut ex duabus corruptis fieret quaedam tertia (quemadmodum de duobus individuis animalibus diversarum specierum masculo et femina nascitur tertium, quod nec patris integram, nec matris servat naturam, sed ex utraque tertiam mixtam) nec homo esset nec Deus. Non igitur potest fieri homo Deus, quem quaerimus ex divina et humana natura, aut conversione alterius in alteram, aut corruptiva commixtione utriusque in tertiam; quia haec fieri nequeunt, aut si fieri valerent, nihil ad hoc quod quaerimus valerent.[1] Si autem quolibet modo ita conjungi dicuntur hae duae naturae integrae, ut tamen alius sit homo, alius sit Deus, et non idem sit Deus, qui et homo, impossibile est ut ambo faciant quod fieri necesse est. Nam Deus non faciet quia non debebit, et homo non faciet quia non poterit; ut ergo hoc faciat Deus homo, necesse est eundem ipsum esse perfectum Deum et perfectum hominem, qui hanc satisfactionem facturus est; quoniam eam facere non potest, nisi verus Deus,

[1] al. *valeret.*

nec debet, nisi verus homo. Quoniam ergo servata integritate utriusque naturae necesse est inveniri Deum hominem, non minus necesse est, has duas naturas integras convenire in unam personam, quemadmodum corpus et anima rationalis conveniunt in unum hominem; quoniam aliter fieri nequit, ut idem ipse sit perfectus Deus et perfectus homo.

Boso. Totum mihi placet quod dicis.

CAP. VIII.

Quod ex genere Adae et de virgine femina Deum oporteat assumere hominem.

Anselm. Restat nunc quaerere, unde et quomodo assumet Deus humanam naturam. Aut enim assumet eam de Adam, aut faciet novum hominem, quemadmodum fecit Adam de nullo alio homine. Sed si novum hominem facit non ex Adae genere, non pertinebit ad genus humanum, quod natum est de Adam; quare non debebit satisfacere pro eo, quia non erit de eo. Sicut enim rectum est, ut pro culpa hominis homo satisfaciat, ita necesse est, ut satisfaciens idem sit, qui peccator, aut ejusdem generis; aliter namque nec Adam nec genus ejus satisfaceret[1] pro se. Ergo sicut de Adam et Eva

[1] al. *satisfaciet.*

peccatum in omnes homines propagatum est, ita nullus, nisi vel ipsi, vel qui de illis nascitur, pro peccato hominum satisfacere debet. Quoniam ergo illi nequeunt, necesse est, ut de illis sit, qui hoc faciet. Amplius: sicut Adam et totum genus ejus[1] per se stetisset sine sustentatione alterius creaturae, si non peccasset, ita oportet, ut si idem genus resurgit post casum, per se resurgat et relevetur. Nam per quemcunque in statum suum restituatur, per illum utique stabit, per quem statum suum recuperabit. Deus etiam quando humanam naturam primitus fecit in solo Adam, nec feminam, ut de utroque sexu multiplicarentur homines, facere voluit nisi de ipso; aperte monstravit, se non nisi de Adam voluisse facere, quod de humana natura facturus erat. Quapropter si genus Adae per aliquem relevatur hominem, qui non sit de eodem genere, non in illam dignitatem, quam habiturum erat si non peccasset Adam, et ideo non integre restaurabitur, et Dei propositum deficere videbitur, quae duo inconvenientia sunt; ergo necesse est, ut de Adam assumatur homo, per quem restauretur[2] genus Adae.

Boso. Si rationem sequimur, sicut proposuimus, hoc inevitabiliter oportet esse.

[1] al. *humanum*. [2] al. *restaurandum est*.

ANSELM. Investigemus nunc, utrum assumenda sit a Deo natura hominis de patre et de matre, sicut alii sunt homines, aut de viro sine femina, aut de femina sine viro. Nam quocunque modo ex his tribus modis sit, de Adam et de Eva erit, de quibus est omnis homo utriusque sexus, nec aliquis modus ex tribus his facilior est Deo, quam alii,[1] ut eo modo potius debeat assumi.

BOSO. Bene procedis.

ANSELM. Verum non est opus multo labore, ut ostendatur quia mundius et honestius procreabitur homo ille de solo viro vel femina, quam de commixtione utriusque, sicut omnes alii filii hominum.

BOSO. Sufficit.

ANSELM. Aut ergo de solo viro, aut de sola femina assumendus est.

BOSO. Aliunde non potest.

ANSELM. Quatuor modis potest Deus facere hominem; videlicet aut de viro et de femina, sicut assiduus usus monstrat; aut nec de viro nec de femina, sicut creavit Adam; aut de viro sine femina, sicut fecit Evam; aut de femina sine viro, quod nondum fecit. Ut igitur hunc quoque modum probet suae subjacere potestati,

[1] al. *alius*.

et ad hoc ipsum opus dilatum esse, nihil convenientius, quam ut de femina sine viro assumat illum hominem, quem quaerimus. Utrum autem de virgine aut de non virgine dignius hoc fiat, non est opus disputare, sed sine omni dubitatione[1] asserendum est quia de virgine Deum hominem nasci oportet.

Boso. Secundum placitum cordis mei loqueris.

Anselm. Estne solidum hoc, quod diximus, aut vanum aliquid sicut nubes, quod dixisti nobis infideles objicere?

Boso. Nihil solidius.

Anselm. Pinge igitur non super fictam[2] vanitatem, sed super solidam veritatem, et dic quia valde convenit, ut quemadmodum hominis peccatum et causa nostrae damnationis initium[3] sumsit a femina, ita medicina peccati et causa nostrae salvationis nascatur de femina; ac ne mulieres desperent se pertinere ad sortem beatorum, quoniam de femina tantum malum processit; oportet, ut ad reformandam spem earum de muliere tantem bonum procedat. Pinge et hoc. Si virgo erat, quae causa fuit humano generi totius mali, multo magis decet, ut virgo sit, quae causa erit totius boni. Hoc quoque pinge. Si mulier, quam

[1] al. *disputatione.* [2] al. *siccam.*
[3] al. *principium.*

fecit Deus de viro sine femina, facta est de virgine, convenit valde, ut vir quoque, qui fiet de femina sine viro, fiat de virgine. Sed de picturis, quae possunt pingi super hoc, quia Deus homo de virgine muliere nasci debet, ista nunc sufficiant.

Boso. Valde pulchrae et rationabiles sunt istae picturae.

CAP. IX.

Quod necesse sit Verbum solum et hominem in unam convenire personam.

Anselm. Nunc quoque quaerendum est, in qua persona Deus, qui est tres personae, hominem assumat. Plures enim personae nequeunt unum eundemque hominem assumere in unitatem personae. Quare in una persona tantum hoc fieri necesse est. Sed de hac unitate personae Dei et hominis, et in qua persona Dei hoc magis fieri oporteat, in epistola de incarnatione Verbi ad dominum papam Urbanum directa, quantum ad praesentem investigationem sufficere puto, locutus[1] sum.

Boso. Breviter tamen hic[2] tange, cur potius persona Filii debeat incarnari, quam patris aut Spiritus sancti?

[1] al. *quae locutus.* [2] al. *hoc.*

Anselm. Si quaelibet alia persona incarnetur, erunt duo Filii in Trinitate, Filius scilicet Dei, qui et ante incarnationem Filius est, et ille, qui per incarnationem filius erit virginis; et erit in personis, quae semper aequales esse debent, inaequalitas secundum dignitatem nativitatum. Digniorem namque nativitatem habebit natus ex Deo, quam natus ex virgine. Item, si Pater fuerit incarnatus, erunt duo nepotes in Trinitate, quia Pater erit nepos parentum virginis per hominem assumtum, et Verbum, cum nihil habeat de homine, nepos tamen erit virginis, quia filii ejus erit filius; quae omnia inconvenientia sunt, nec in incarnatione Verbi contingunt. Est et aliud, cur magis conveniat incarnari Filio, quam aliis personis: quia convenientius sonat filium supplicare patri, quam aliam personam alii. Item, homo, pro quo erat oraturus, diabolus, quem erat expugnaturus, ambo falsam similitudinem Dei per propriam voluntatem praesumserant. Unde quasi specialius adversus personam Filii peccaverunt, qui vera Patris similitudo creditur. Illi itaque, cui specialius fit injuria, convenientius attribuitur culpae vindicta aut indulgentia. Quapropter cum ratio nos inevitabilis perduxerit ad hoc, ut necesse sit, divinam et humanam naturam in unam convenire personam, nec hoc fieri possit in pluribus

personis Dei, et hoc convenientius fieri pateat in persona Verbi, quam in aliis; necesse est, Verbum Deum et hominem in unam convenire personam.

Boso. Sic est via, qua me ducis, undique munita ratione, ut neque ad dexteram neque ad sinistram videam me ab illa posse declinare.

Anselm. Non ego te duco, sed ille, de quo loquimur, sine quo nihil possumus, nos ducit, ubicunque viam veritatis tenemus.

CAP. X.

Quod idem homo non ex debito moriatur; et quomodo possit vel non possit peccare; et cur ille vel angelus de sua justitia laudandus sit, cum peccare non possint.

Anselm. Utrum autem homo ille sit moriturus ex debito, sicut omnes alii homines ex debito moriuntur, non[1] investigare debemus; sed si Adam moriturus non erat, si non peccasset, multo magis iste mortem pati non debebit, in quo peccatum esse non poterit, quia Deus erit.

Boso. In hoc volo te aliquantulum morari; sive enim dicatur posse, sive non posse peccare, in utroque mihi non parva nascitur quaestio. Nam si non posse peccare dicitur, difficile credi debere videtur; ut enim aliquantulum loquar non

[1] al. *nunc.*

quasi de illo, qui nunqam fuerit,[1] sicut hactenus fecimus, sed velut de eo, quem et cujus facta novimus: quis neget illum multa potuisse facere, quae peccata dicimus? Quippe ut alia taceam, quomodo dicemus eum non potuisse mentiri, quod semper peccatum est? Cum enim dicat Judaeis de Patre: *si dixero quia non scio eum, ero similis vobis mendax,*[2] et inter haec verba dicat: *non scio eum*; quis eum dicet easdem tres nequivisse proferre dictiones, sine aliis verbis, ut sic diceret, *non scio eum?* Quod si faceret, ut ipse ait, esset mendax, quod est esse peccatorem. Quare quoniam hoc potuit, peccare potuit.

ANSELM. Et hoc dicere potuit, et peccare non potuit.

BOSO. Hoc ostende.

ANSELM. Omnis potestas sequitur voluntatem. Cum enim dico, quia possum loqui vel ambulare, subauditur, si volo. Si enim non subintelligitur voluntas, non est potestas, sed necessitas. Nam cum dico, quia nolens possum trahi aut vinci, non est haec[3] mea potestas, sed necessitas et potestas alterius. Quippe non est aliud, possum trahi vel vinci, quam, alius me trahere vel vincere potest. Possumus itaque dicere de Christo, quia

[1] al. *fuisset.* [2] Joh. VIII. 55. [3] al. *nec.*

Non potuit velle mentiri. potuit mentiri si vellet

potuit mentiri, si subaudiatur, si vellet; et quoniam mentiri non potuit nolens, nec potuit velle mentiri; non minus dici potest nequivisse mentiri. Sic itaque potuit et non potuit mentiri.

Boso. Nunc redeamus ad investigandum de illo, quasi nondum sit, sicut incepimus. Dico igitur, si peccare non poterit, quia sicut dicis non poterit velle, ex necessitate servabit justitiam, quare non ex libertate arbitrii justus erit. Quae igitur gratia illi pro justitia sua debebitur? Solemus namque dicere, Deum idcirco fecisse angelum et hominem tales, qui peccare possent; quatenus cum possent deserere justitiam et ex libertate arbitrii servarent, gratiam et laudem mererentur, quae illis, si ex necessitate justi essent, non deberentur.

Anselm. Nonne angeli, qui modo peccare nequeunt, laudandi sunt?

Boso. Sunt utique, quia hoc quod modo non possunt, meruerunt per hoc, quod potuerunt et noluerunt.

Anselm. Quid dicis de Deo, qui peccare non potest, nec hoc meruit per potestatum peccandi, qua non peccaverit[1]; nonne laudandus est pro justitia sua?

Boso. Hic volo, ut respondeas pro me; nam si dico eum non esse laudandum, scio me men-

[1] al. *peccavit.*

tiri; si autem dico laudandum, timeo infirmare[1] rationem, quam dixi de angelis.

ANSELM. Angeli non sunt laudandi de justitia sua quia peccare potuerunt, sed quia [per] hoc quodammodo a se habent, quod peccare nequeunt; in quo aliquatenus similes sunt Deo, qui a se habet quidquid habet. Dicitur enim dare aliquid, qui[2] non aufert quando potest; et facere esse aliquid, qui, cum possit idipsum facere non esse, non facit. Sic itaque cum angelus potuit auferre sibi justitiam, et non abstulit; et facere se non esse justum, et non fecit; recte asseritur ipse dedisse justitiam, et seipsum justum fecisse. Hoc igitur modo habet a se justitiam (quia creatura eam aliter a se habere nequit), et idcirco laudandus est de sua justitia, nec necessitate, sed libertate justus est; quia improprie dicitur necessitas, ubi nec coactio ulla est, nec prohibitio. Quapropter quoniam Deus perfecto habet a se quidquid habet; ille maxime laudandus est de bonis, quae habet et servat non ulla necessitate, sed, sicut supra dixi, propria et aeterna immutabilitate. Sic ergo homo ille, qui idem ipse Deus erit, quoniam omne bonum, quod ipse habebit, a se habebit, non necessitate, sed libertate et a se ipso justus et idcirco laudandus

[1] al. *infirmari.* [2] al. *quod.*

erit. Quamvis enim humana natura a divina habeat quod habebit, idem tamen ipse a seipso (quoniam duae naturae una persona erunt) habebit.

Boso. Satisfecisti mihi ex hoc; et aperte video, quia et peccare non poterit, et tamen laudandus erit de justitia sua. Sed nunc quaerendum aestimo, cum Deus talem possit facere hominem, cur non tales fecit angelos et duos primos homines, ut similiter et peccare non possent, et de justitia sua laudandi essent.

Anselm. Intelligis quae dicis?

Boso. Videor mihi intelligere, et idcirco quaero cur eos tales non fecit?

Anselm. Quoniam nec potuit, nec debuit fieri, ut unusquisque eorum esset idem ipse qui Deus, sicut de homine isto dicimus; et si quaeris, cur non vel de tot quot sunt personae Dei, vel saltem de uno hoc fecit, respondeo: quia ratio tunc fieri nullatenus hoc exigebat, sed omnino (quia Deus nihil sine ratione facit) prohibebat.

Boso. Erubesco quia hoc quaesivi; dic, quae dicturus eras.

Anselm. Dicamus ergo quia mori non debebit, quoniam non erit peccator.

Boso. Concedere me oportet.

CAP. XI.

Quod moriatur ex sua potestate, et quod mortalitas non pertineat ad puram hominis naturam.

ANSELM. Nunc autem restat indagare, utrum possit mori secundum humanam naturam: nam secundum divinam incorruptibilis semper erit.

Boso. De hoc cur dubitare debemus, cum ipse verus homo futurus sit et omnis homo naturaliter mortalis sit?

ANSELM. Non puto mortalitatem ad puram, sed ad corruptam hominis naturam pertinere. Quippe si nunquam peccasset homo, et immortalitas ipsius immutabiliter firmata[1] esset, non tamen minus homo esset verus; et quando mortales in incorruptibilitate resurgent, non minus erunt veri homines; nam si pertineret ad veritatem humanae naturae mortalitas, nequaquam posset esse homo, qui esset immortalis; non ergo pertinet ad sinceritatem humanae naturae corruptibilitas sive incorruptibilitas, quoniam neutra facit aut destruit hominem, sed altera valet ad ejus miseriam, altera ad beatitudinem. Sed quoniam nullus homo est, qui non moriatur, idcirco mortale ponitur in hominis definitione a philosophis, qui non crediderunt totum hominem aliquando

[1] al. *firma.*

potuisse aut posse esse immortalem. Quare non sufficit ad demonstrandum illum hominem debere mortalem esse, hoc, quia verus homo erit.

Boso. Quaere ergo tu aliam rationem, quia ego illam nescio, si tu nescis,[1] qua ille probetur posse mori.

Anselm. Dubium non est quia sicut Deus[2] erit, ita omnipotens erit.

Boso. Verum[3] est.

Anselm. Si ergo volet, poterit animam suam ponere et iterum sumere.

Boso. Si hoc non potest, non videtur quod sit omnipotens.

Anselm. Poterit igitur nunquam mori, si volet, et poterit mori et resurgere. Sive autem animam suam ponat nullo alio faciente, sive alius hoc faciat, ut eam ponat ipso permittente: quantum ad potestatem nihil differt.

Boso. Non est dubium.

Anselm. Si igitur voluerit permittere, poterit occidi; et[4] si noluerit, non poterit.

Boso. Ad hoc nos indeclinabiliter perducit ratio.

Anselm. Ratio quoque nos docuit, quia oportet eum majus aliquid habere, quam quid-

[1] al. *scis.* [2] al. *Deus Deus erit.* [3] al. *Unde est.*
[4] al. *sed.*

quid sub Deo est, quod sponte det et non ex debito Deo.

Boso. Ita est.

Anselm. Hoc autem nec sub illo, nec extra illum inveniri potest.

Boso. Verum est.

Anselm. In ipso igitur inveniendum est.

Boso. Sic sequitur.

Anselm. Aut igitur seipsum, aut aliquid de se dabit.

Boso. Non possum aliter intelligere.

Anselm. Quaerendum est nunc, cujusmodi esse haec datio debebit. Dare namque se non poterit Deo, aut aliquid de se, quasi non habenti, ut suus sit; quoniam omnis creatura Dei est.

Boso. Sic est.

Anselm. Sic ergo intelligenda est haec datio, quia aliquo modo ponet se ad honorem Dei, aut aliquid de se, quo modo debitor non erit.

Boso. Ita sequitur ex supra dictis.

Anselm. Si dicimus quia dabit seipsum ad obediendum Deo, ut perseveranter servando justitiam subdat se ejus voluntati; non erit hoc dare, quod Deus ab illo non exigat ex debito. Omnis enim rationalis creatura debet hanc obedientiam Deo.

Boso. Hoc negari nequit.

Anselm. Alio itaque modo oportet ut det se ipsum Deo aut aliquid de se.

Boso. Ad hoc nos impellit ratio.

Anselm. Videamus, si forte hoc sit vitam suam dare, sive ponere animam suam, sive tradere seipsum morti ad honorem Dei. Hoc enim ex debito Deus non exiget ab illo; quoniam namque non erit peccatum in illo, non debebit[1] mori, ut diximus.

Boso. Aliter nequeo intelligere.

Anselm. Consideremus adhuc, utrum sic rationabiliter conveniat.

Boso. Dic tu; et ego libenter audiam.

Anselm. Si homo per suavitatem peccavit, annon convenit ut per asperitatem satisfaciat? Et si tam facile victus est a diabolo ut Deum peccando exhonoraret, ut facilius non posset; nonne justum est ut homo satisfaciens pro peccato, tanta difficultate vincat diabolum ad honorem Dei, ut majori non possit? Annon est dignum quatenus qui se sic abstulit Deo peccando, ut se plus auferre non posset, sic se det Deo satisfaciendo, ut magis se non possit dare?

Boso. Non est aliquid rationabilius.

Anselm. Nihil autem asperius aut difficilius potest homo ad honorem Dei sponte et non ex

[1] al. *debet*.

debito pati, quam mortem; et nullatenus seipsum potest homo magis dare Deo, quam cum se morti tradit[1] ad honorem illius.

Boso. Vera sunt omnia haec.

Anselm. Talem ergo oportet eum esse, qui pro peccato hominis satisfacere volet, ut mori possit, si velit.

Boso. Video, hominem illum plane, quem quaerimus, talem esse oportere, qui nec ex necessitate moriatur, quoniam erit omnipotens; nec ex debito, quia nunquam peccator erit; et mori possit ex libera voluntate, quia necessarium erit.

Anselm. Sunt et alia multa, cur eum valde conveniat hominum similitudinem et conversationem absque peccato habere, quae facilius et clarius per se patent in ejus vita et operibus, quam velut ante experimentum sola ratione monstrari possint. Quis enim explicet, quam necessarie, quam sapienter factum est, ut ille, qui homines erat redempturus, et de via mortis et perditionis ad viam vitae et beatitudinis aeternae docendo reducturus, cum hominibus conversaretur; et in ipsa conversatione, cum eos doceret verbo, qualiter vivere deberent, seipsum exemplum praeberet? Exemplum autem seipsum quomodo daret infirmis et mortalibus, ut propter injurias, aut

[1] al. *tradidit.*

contumelias, aut dolores, aut mortem a justitia non recederent, si ipsum haec omnia sentire non agnoscerent?

CAP. XII.

Quod quamvis incommodorum nostrorum particeps sit, miser tamen non sit.

Boso. Omnia haec patenter ostendunt, eum mortalem et incommodorum nostrorum participem esse oportere. Sed haec omnia miseriae nostrae sunt; numquid ergo miser erit?

Anselm. Nequaquam; nam sicut ad beatitudinem non pertinet commodum, quod habet quis contra voluntatem, ita non est miseria apprehendere sapienter nulla necessitate aliquod incommodum secundum voluntatem.

Boso. Concedendum est.

CAP. XIII.

Quod cum aliis infirmitatibus nostris ignorantiam non habeat.

Boso. Verum in hac similitudine, quam habere debet cum hominibus, dic, utrum ignorantiam quoque, sicut alias infirmitates nostras, habiturus sit?

Anselm. Quid dubitas de Deo, utrum sit omnia sciens?

Boso. Quia quamvis sit immortalis futurus ex divina natura, mortalis tamen erit ex humana. Nam[1] cur non similiter poterit illis homo esse vere ignorans, sicut vere mortalis erit?

Anselm. Illa hominis assumtio in unitatem personae Dei non nisi sapienter a summa sapientia fiet; et ideo non assumet in homine, quod nullo modo utile, sed valde noxium est ad opus, quod idem homo facturus est. Ignorantia namque ad nihilum illi utilis esset, sed ad multa noxia; quomodo enim tot et tanta opera, quae facturus est, faciet sine summa[2] sapientia? aut quomodo illi homines credent, si eum scient[3] nescium? Si autem nescient,[4] ad quid erit ei utilis ignorantia illa? Deinde si nihil amatur, nisi quod cognoscitur; sicut nihil erit boni quod non amet, ita nullum bonum erit quod ignoret. Bonum autem nemo perfecte novit, nisi qui illud a malo scit discernere; hanc quoque discretionem nullus scit facere, qui malum ignorat. Sicut igitur ille, de quo loquimur, omne perfecte sciet bonum, ita nullum ignorabit malum. Omnem igitur habebit scientiam, quamvis eam publice in hominum conversatione non ostendat.

[1] al. *Cur ergo.* [2] al. *immensa.* [3] al. *sciant.* [4] al. *nescit.*

Boso. Hoc in majori aetate ita videtur, sicut dicis; sed in infantia, sicut non erit tempus congruum, ut in illo appareat sapientia, ita non erit opus, et ideo nec congruum ut illam habeat.

Anselm. Nonne dixi quia sapienter fiet illa incarnatio? Sapienter namque assumet Deus mortalitatem, quia sapienter, quia valde utiliter, utetur. Ignorantiam vero non poterit assumere sapienter, quia nunquam est utilis sed semper noxia, nisi forte cum per[1] eam mala voluntas, quae nunquam in illo erit, ab effectu[2] restringitur. Nam etsi aliquando ad aliud non nocet, hoc solo tamen nocet, quia scientiae bonum aufert; et ut breviter absolvam quod quaeris: ex quo homo ille erit, plenus Deo semper, ut[3] seipso erit; unde nunquam erit sine ejus potentia et fortitudine et sapientia.

Boso. Quamvis hoc in Christo semper fuisse non dubitarem, ideo tamen quaesivi, ut de hoc quoque rationem audirem. Saepe namque aliquid esse certi sumus, et tamen hoc ratione probare nescimus.

[1] al. *forte per.* [2] al. *affectu.* [3] al. *in.*

CAP. XIV.

Quomodo mors ejus praevaleat numero et magnitudini peccatorum omnium.

Boso. Nunc rogo ut doceas me, quomodo mors ejus praevaleat numero et magnitudini peccatorum omnium, cum unum (quod putamus levissimum) peccatum tam infinitum monstres, ut si numerus obtendatur[1] infinitus mundorum, qui sic pleni sint creaturis, sicut iste est, nec possint servari quin redigantur in nihilum, nisi faciat aliquis aspectum unum contra voluntatem Dei, non tamen fieri debeat.

Anselm. Si praesens esset homo ille, et quis esset scires, et diceretur tibi: nisi occideris[2] hominem illum, peribit mundus iste totus et quidquid Deus non est; faceres hoc pro conservanda omni alia creatura?

Boso. Non facerem, etiamsi mihi infinitus numerus mundorum obtenderetur.[3]

Anselm. Quid, si iterum tibi diceretur: aut eum occidas,[4] aut omnia peccata mundi venient super te?

Boso. Responderem, me potius alia[5] omnia peccata velle suscipere, non solum hujus mundi, quae fuerunt et quae futura sunt, sed et quae-

[1] al. *ostendatur.* [2] al. *occidas.* [3] al. *ostenderetur*
[4] al. *occides.* [5] al. *illa.*

cunque super haec cogitari possunt, quam istud solum. Quod non solum de occisione ejus, sed et de qualibet parva laesione, quae illum tangeret, respondere me existimo debere.

Anselm. Recte existimas; sed dic mihi, cur ita cor tuum judicat, ut plus horreat[1] unum peccatum in laesione hujus hominis, quam alia omnia, quae cogitari possunt; cum omnia, quaecunque fiunt peccata, contra illum sint?

Boso. Quoniam peccatum, quod in persona ejus fit, incomparabiliter superat omnia illa, quae extra personam illius cogitari possunt.

Anselm. Quid dices ad hoc, quia saepe libenter aliquis patitur quasdam in sua persona molestias, ne majores[2] patiatur in rebus suis?

Boso. Quia Deus non eget hac patientia,[3] cujus potestati omnia subjacent, sicut tu supra cuidam meae interrogationi respondisti.

Anselm. Bene respondes; videmus ergo, quia violationi vitae corporalis hujus hominis nulla immensitas vel multitudo peccatorum extra personam Dei comparari valet.

Boso. Apertissimum[4] est.

Anselm. Quantum bonum tibi videtur, cujus interemptio tam mala est?

[1] al. *horreas.* [2] al. *majora.* [3] al. *scientia.*
[4] al. *Sapientissimum.*

Boso. Si omne bonum tam bonum est, quam mala est ejus destructio, plus est bonum incomparabiliter, quam sint ea peccata mala, quae sine aestimatione[1] superat ejus interemptio.

Anselm. Verum dicis. Cogita etiam quia peccata tantum sunt odibilia, quantum sunt mala; et vita ista tantum amabilis est, quantum est bona. Unde sequitur, quia vita ista plus est amabilis, quam sint peccata odibilia.

Boso. Non possum hoc non intelligere.

Anselm. Putasne tantum bonum tam amabile posse sufficere ad solvendum, quod debetur pro peccatis totius mundi?

Boso. Imo plus potest in infinitum.

Anselm. Vides igitur, quomodo vita haec vincat omnia peccata, si pro illis detur.

Boso. Aperte.

Anselm. Si ergo dare vitam est mortem accipere; sicut datio hujus vitae praevalet omnibus hominum peccatis, ita et acceptio mortis.

CAP. XV.

Quomodo deleat mors eadem etiam peccata eum perimentium.

Boso. Ita esse de omnibus peccatis, quae personam Dei non tangunt, constat. Sed nunc

[1] al. *existimatione.*

video aliud quaerendum. Nam si tam malum est eum occidere, quam bona est vita ejus; quomodo potest mors ejus superare et delere peccata eorum, qui eum occiderunt? Aut si alicujus eorum peccatum[1] delet, quomodo non potest aliorum quoque hominum aliquod delere? Credimus enim, quia et multi ex illis salvati sunt, et innumerabiles alii non salvantur.

ANSELM. Hanc quaestionem solvit apostolus, qui dixit, quia *si cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent.*[2] Tantum namque differunt[3] scienter factum peccatum, et quod per ignorantiam fit, ut malum, quod nunquam facere possent pro nimietate sua, si cognosceretur, veniale sit, quia ignoranter factum est. Deum enim occidere nullus homo unquam scienter saltem velle posset; et ideo qui illum occiderunt ignoranter, non in illud infinitum peccatum, cui nulla alia comparari possunt peccata, proruerunt. Nam non[4] consideravimus ejus magnitudinem ad videndum, quam bona esset vita illa, secundum hoc, quod ignoranter factum est, sed quasi scienter fieret,[5] quod nec unquam fecit aliquis, nec facere potuit.

Boso. Rationabiliter interemptores Christi ad veniam peccati sui pertingere potuisse monstrasti.

[1] al. *peccata.* [2] Cor. II. 8. [3] al. *differt.*
[4] al. *si.* [5] al. *fiet.*

ANSELM. Quid jam quaeris amplius? Ecce jam vides, quomodo rationabilis necessitas ostendat ex hominibus perficiendam esse supernam civitatem, nec hoc posse fieri nisi per remissionem peccatorum, quam homo nullus habere potest nisi per hominem, qui idem ipse sit Deus, atque sua morte homines peccatores Deo reconciliet. Aperte igitur invenimus, Christum, quem Deum et hominem confitemur, esse[1] mortuum propter nos; hoc autem absque omni[2] dubietate cognito — cuncta, quae ipse dicit, certa esse, quoniam Deus mentiri nequit, et sapienter esse facta quae fecit, dubitandum non est, quamvis eorum ratio non intelligatur a nobis.

Boso. Verum est quod dicis; nec aliquatenus, quod dixit, esse verum, aut quod fecit, rationabiliter esse factum, dubito. Sed hoc postulo, ut quod quasi non debere, aut non posse fieri videtur infidelibus in fide christiana, hoc mihi qua ratione fieri debeat, aut possit, aperias; non ut me in fide confirmes, sed ut confirmatum veritatis ipsius intellectu laetifices.

[1] al. *et*. [2] al. *omnium*.

CAP. XVI.

Qualiter Deus de massa peccatrice assumsit hominem sine peccato; et de salvatione Adae et Evae.

Boso. Quapropter sicut eorum, quae supra dicta sunt, rationem aperuisti, sic peto, ut eorum, quae sum adhuc quaesiturus, rationem ostendas. Primum scilicet, qualiter de massa peccatrice, i. e. de humano genere, quod totum infectum erat peccato, hominem sine peccato, quasi azymum de fermentato,[1] Deus assumsit. Nam licet ipsa hominis ejusdem conceptio sit munda et absque carnalis delectationis peccato, virgo tamen ipsa unde assumtus est, est in iniquitatibus concepta et in peccatis concepit eam mater ejus, et cum originali peccato nata est, quoniam et ipsa in Adam peccavit, in quo omnes peccaverunt.

Anselm. Postquam constet hominem illum esse Deum et peccatorum reconciliatorem, dubium non est, eum omnino sine peccato esse; hoc autem esse non valet, nisi absque peccato de massa peccatrice sit assumtus. Qua vero ratione[2] sapientia Dei hoc fecit, si non possumus intelligere, non debemus mirari, sed cum veneratione tolerare aliquid esse in secretis tantae rei, quod ignoremus. Quippe mirabilius Deus restauravit

[1] al. *fermento*. [2] al. *intentione*.

humanam naturam, quam instauravit; aequaliter enim utrumque Deo facile est; sed homo antequam esset, non peccavit, ut fieri non deberet. Postquam vero factus est, peccando meruit, ut quod, et ad quod factus est, perderet; quamvis non perdiderit omnino quod factus erat, ut esset, qui puniretur, aut cui Deus misereretur. Neutrum enim horum fieri posset, si in nihilum redactus esset. Tanto ergo mirabilius Deus illum restituit, quam instituit, quanto hoc de peccatore contra meritum, illud non de peccatore nec contra meritum fecit. Quantum etiam est Deum et hominem sic in unum convenire, ut, servata integritate utriusque naturae, idem sit homo qui Deus. Quis ergo praesumat vel cogitare, quod[1] humanus intellectus valeat penetrare, quam sapienter, quam mirabiliter tam inscrutabile opus factum sit?

Boso. Assentior, quia nullus homo potest in hac vita tantum secretum penitus aperire, nec peto, ut facias, quod nullus homo facere potest; sed tantum, quantum potes. Plus enim persuadebis altiores in hac re rationes latere, si aliquam te monstraveris videre, quam si te nullam in ea rationem intelligere nihil dicendo probaveris.

[1] al. *vel quis.*

ANSELM. Video me ab importunitate tua non posse liberari; sed si aliquatenus potero, quod postulas, ostendere, gratias agamus Deo. Si vero non potero, sufficiant ea, quae supra probata sunt. Cum enim constat, Deum hominem fieri oportere; dubium non est, sapientiam et potentiam illi non deesse, ut hoc sine peccato fiat.

Boso. Sic libenter accipio.

ANSELM. Oportuit utique,[1] ut illa redemptio, quam Christus fecit, prodesset non solum illis, qui eo tempore fuerunt, sed et aliis. Sit enim rex aliquis, cui totus populus suae cujusdam civitatis sic peccavit, excepto uno solo, qui tamen est de illorum genere; ut nullus eorum facere possit, unde mortis damnationem evadat; ille autem, qui solus est innocens, tantam apud regem habeat gratiam, ut possit, et tantam dilectionem erga reos, ut velit omnes, qui credent[2] suo consilio, reconciliare quodam servitio ipsi regi valde placituro, quod facturus est die secundum voluntatem regis statuto. Et quoniam non omnes possunt, qui reconciliandi sunt, ad diem illam convenire; concedit rex propter magnitudinem servitii ilius, ut quicunque vel ante vel post diem illam confessi fuerint, se velle per illud opus, quod ea die fiet, veniam impetrare, et ad

[1] al. *itaque.* [2] al. *crederent.*

pactum ibi constitutum accedere, ab omni culpa sint absoluti praeterita; et si contigerit, ut post hanc veniam iterum peccent, si digne satisfacere et corrigi deinceps voluerint, per ejusdem pacti efficaciam iterum veniam recipiant; sic tamen, ut nullus palatium ejus ingrediatur, donec factum sit hoc, unde culpae relaxentur. Secundum hanc similitudinem, quoniam non potuerunt[1] omnes homines, qui salvandi erant, praesentes esse, quando redemptionem illam Christus fecit, tanta fuit vis in ejus morte, ut etiam in absentes vel loco vel tempore ejus protendatur effectus. Quod autem non solis praesentibus prodesse debeat, hinc facile cognoscitur, quia non tot praesentes esse ejus morti potuerunt, quot ad supernae civitatis constructionem necessarii sunt; etiamsi omnes, qui ejusdem mortis tempore ubicunque erant, ad illam redemptionem admitterentur. Plures enim sunt daemones, quam, de quibus restaurandus est numerus eorum, ea die viverent homines. Nec credendum est, ex quo factus est homo, ullum tempus fuisse, quo mundus iste cum creaturis, quae factae sunt ad usus hominum, sic vacuus fuisset, ut nullus esset in illo ex humano genere ad hoc pertinens, propter quod factus est homo. Videtur enim inconveniens quod Deus

[1] al. *poterant.*

vel uno momento permiserit humanum genus, et ea, quae fecit propter usum eorum, de quibus superna civitas perficienda est, quasi frustra extitisse. Nam aliquatenus in vanum esse viderentur, quamdiu non ad hoc, propter quod maxime facta,[1] essent, viderentur subsistere.

Boso. Congruenti ratione et cui nihil repugnare videtur monstras, nullum unquam tempus fuisse ex quo factus est homo absque aliquo, qui ad eam pertineret (sine qua factus esset vane omnis homo) reconciliationem; quod non solum conveniens,[2] sed etiam necessarium esse possumus concludere. Si enim convenientius et rationabilius est hoc, quam aliquando nullum fuisse, de quo intentio Dei, qua hominem fecit, perficeretur, nec est aliquid, quod huic obviet rationi: necesse est semper aliquem ad praedictam reconciliationem pertinentem fuisse. Unde Adam et Evam ad illam pertinuisse redemptionem dubitandum non est, quamvis hoc auctoritas divina aperte non pronunciet.

Anselm. Incredibile quoque videtur, quando Deus illos fecit, et proposuit immutabiliter facere de illis omnes homines, quos ad coelestem civitatem assumturus erat, quod illos duos ab hoc excluserit proposito.

[1] al. *factae*. [2] al. *convenire*.

Boso. Imo illos maxime ad hoc fecisse credi debet, ut essent de illis, propter quos facti sunt.

Anselm. Bene consideras. Nulla tamen anima ante mortem Christi paradisum coelestem ingredi potuit, sicut supra dixi de regis palatio.

Boso. Sic tenemus.

Anselm. Virgo autem illa, de qua ille homo assumtus est, de quo loquimur, fuit de illis, qui ante nativitatem[1] ejus per eum mundati sunt a peccatis, et in ejus ipsa munditia de illa assumtus est.

Boso. Placeret[2] mihi multum, quod dicis, nisi, cum ipse debeat a se ipso habere munditiam a peccato, videretur eam habere a matre, et non per se mundus esse, sed per illam.

Anselm. Non ita est. Sed quoniam matris munditia, per quam mundus est, non fuit nisi ab illo, ipse quoque per se ipsum et a se mundus fuit.

CAP. XVII.[3]

Quomodo non necessitate mortuus est, qui non potuit esse nisi quia erat moriturus.

Boso. Bene est de hoc. Verum adhuc mihi aliud videtur quaerendum. Diximus enim supra,

[1] al. *necessitatem*. [2] al. *Placet.*
[3] al. *pars* Cap. XVI.

quia non necessitate moriturus erat, et nunc videmus, quia mater ejus per ejus mortem futuram munda fuit, quod nisi illa fuisset, ipse de illa esse non potuisset. Quomodo ergo non necessitate mortuus est, qui non nisi quia moriturus erat potuit esse? Nam si moriturus non esset, virgo, de qua assumtus est, munda non fuisset, quoniam hoc nequaquam valuit esse, nisi veram ejus mortem credendo, nec ille de illa potuit aliter assumi. Quare si non mortuus est ex necessitate, postquam assumtus est de virgine, potuit non esse assumtus de virgine, postquam est assumtus; quod non est possibile.

ANSELM. Si bene, quae supra dicta sunt, considerasses, hanc quaestionem in[1] illis, ut puto, solutam intellexisses.

BOSO. Non video quomodo.

ANSELM. Nonne, quando quaesivimus, utrum ille mentiri potuerit, monstravimus, in mentiendo duas esse potestates, unam videlicet volendi mentiri, alteram mentiendi; et quoniam, cum mentiendi potestatem haberet,[2] hoc a seipso habuit, ut non posset velle mentiri; idcirco de sua justitia, qua veritatem servavit, eum esse laudandum?

BOSO. Ita est.

[1] al. *cum*. [2] al. *habet*.

ANSELM. Similiter est in servando vitam potestas volendi servare et potestas servandi. Cum ergo[1] quaeritur, utrum idem Deus homo potuerit servare vitam suam, ut nunquam moreretur, dubitandum non est, quia semper habuerit[2] potestatem servandi; quamvis nequiverit velle servare, ut nunquam moreretur; et quoniam hoc a seipso habuit, ut scilicet velle non posset, non necessitate sed libera potestate animam suam posuit.

BOSO. Non omnino similes fuerunt in illo istae potestates, mentiendi scilicet et servandi vitam. Ibi enim sequitur, quia si vellet, posset mentiri; hic autem videtur, quia, si non[3] vellet, non magis hoc posset, quam posset non esse quod erat. Num ad hoc erat homo, ut moreretur, et propter hujus futurae mortis fidem de virgine potuit assumi, sicut supra dixisti.

ANSELM. Quemadmodum putas illum non potuisse non mori, aut necessitate mortuum[4] esse, quia non potuit non esse quod erat; ita potes asserere illum non potuisse velle non mori, aut necessitate mori voluisse, quoniam quod erat, non esse non potuit; non enim magis ipse factus est homo ad hoc, ut moreretur, quam ut vellet mori.

[1] al. *autem.* [2] al. *habuit.* [3] al. *mori non vellet.*
[4] al. *moriturum.*

Quapropter sicut non debes dicere, quia non potuit non[1] velle mori, aut necessitate voluit mori, sic non est dicendum, quia non potuit non mori, aut necessitate mortuus est.

Boso. Imo quoniam eidem subjacent rationi, scilicet et mori et velle mori, utrumque videtur in illo[2] necessitate fuisse.

Anselm. Quis se sponte voluit hominem facere, ut eadem immutabili voluntate moreretur, et per hujus fidem certitudinis virgo munda fieret, de qua homo ille assumeretur?

Boso. Deus, Filius Dei.

Anselm. Nonne monstratum est supra, quod Dei voluntas nulla cogitur necessitate, sed ipsa[3] se spontanea sua servat immutabilitate, quando dicitur aliquid necessitate facere?

Boso. Vere monstratum est. Sed videmus econtra quia quod Deus immutabiliter vult, non potest non esse, sed necesse est esse. Quapropter si Deus voluit, ut ille homo moreretur, non potuit non mori.

Anselm. Ex eo, quia Filius Dei assumsit hominem ea voluntate, ut moreretur, probas eundem hominem non potuisse non mori.

Boso. Ita intelligo.

[1] al. *velle non.* [2] al. *illa.*
[3] *ipse.*

Anselm. An non similiter apparuit ex his, quae dicta sunt, Filium Dei et assumtum hominem unam esse personam, ut idem sit Deus et homo. Filius Dei et virginis filius?

Boso. Sic est.

Anselm. Idem igitur homo sua voluntate non potuit non mori et mortuus est.

Boso. Negare nequeo.

Anselm. Quoniam[1] ergo voluntas Dei nulla necessitate facit aliquid, sed sua potestate, et voluntas illius fuit voluntas Dei, nulla necessitate mortuus est, sed sola sua potestate.

Boso. Argumentationibus tuis obviare nequeo; nam nec propositiones, quas praemittis, nec consequentias, quas infers, ullatenus infirmare valeo. Sed tamen hoc[2] mihi semper occurrit, quod dixi:[3] quia si vellet non mori, non magis hoc posset, quam non esse quod erat; vere namque moriturus erat, quoniam si vere non fuisset moriturus, non fuisset vera fides futurae mortis ejus, per quam et illa virgo, de qua natus est, et alii multi mundati sunt a peccato. Nam si vera non fuisset, nihil prodesse potuisset. Quapropter si potuit[4] non mori, potuit facere non esse verum quod verum erat.

[1] al. *Quomodo.* [2] al. *hic.* [3] al. *dixisti.*
[4] al. *potuisset.*

Anselm. Quare verum erat, antequam moreretur, quia moriturus erat?

Boso. Quoniam[1] hoc ipse sponte voluit et immutabili voluntate.

Anselm. Si ergo, sicut dicis, idcirco non potuit non mori, quia vere moriturus erat, et ideo vere erat moriturus, quia hoc ipse sponte et immutabiliter voluit; sequitur, illum non ob aliud non potuisse non mori, nisi quia immutabili voluntate voluit mori.

Boso. Ita est; sed quaecunque fuerit causa, verum est tamen, quia non potuit non mori, et necesse fuit illum mori.

Anselm. Nimis haeres in nihilo, et (ut dici solet) quaeris nodum in scirpo.

Boso. An es oblitus, quid objecerim excusationibus tuis in hujus disputationis nostrae principio, quia videlicet, quod postulabam, non faceres doctis, sed mihi et hoc ipsum mecum petentibus? Sustine igitur, ut pro tarditate et hebetudine nostri ingenii quaeram, quatenus mihi et illis etiam in puerilibus quaestionibus, sicut incepisti, satisfacias.

[1] al. *Quomodo.*

CAP. XVIII. a.[1]

Quod in Deo non sit necessitas vel impossibilitas, et quid sit necessitas cogens, et necessitas non cogens.

ANSELM. Jam diximus, quia Deus improprie dicitur aliquid non posse aut necessitate facere. Omnis quippe necessitas et impossibilitas ejus subjacet voluntati. Illius autem voluntas nulli subditur necessitati aut impossibilitati. Nihil enim est necessarium aut impossibile, nisi quia ipse ita vult; ipsum vero aut velle aut nolle aliquid propter necessitatem aut impossibilitatem, alienum est a veritate. Quare, quoniam omnia, quae vult, et non nisi quae vult, facit: sicut nulla necessitas sive impossibilitas praecedit ejus velle aut nolle, ita nec ejus facere aut non facere, quamvis multa velit immutabiliter et faciat. Et sicut, cum Deus facit aliquid, postquam factum est, jam non potest non esse factum, sed semper verum est factum esse, nec tamen recte dicitur impossibile Deo esse, ut faciat, quod praeteritum est, non esse praeteritum; nihil enim ibi operatur necessitas non faciendi aut impossibilitas faciendi, sed Dei sola voluntas, qui[2] veritatem semper (quia ipse veritas est) immutabilem, sicut est, esse vult. Ita si proponit se aliquid immutabiliter facturum, quamvis quod proponit, antequam

[1] al. Cap. XVII. [2] al. *qua*.

fiat, non possit non esse futurum, non tamen ulla est in eo faciendi necessitas, aut non faciendi impossibilitas, quia sola operatur in eo voluntas. Quotiens namque dicitur Deus non posse, nulla negatur in eo potestas, sed insuperabilis significatur[1] potentia et fortitudo. Non enim aliud intelligitur, nisi quia nulla res potest efficere, ut agat ille, quod negatur posse. Nam multum usitata est hujusmodi locutio, ut dicatur res aliqua posse, non quia in illa, sed quoniam in alia re est potestas; et non posse, non quoniam in illa, sed quia in alia re est impotentia. Dicimus namque: iste homo potest vinci, pro: aliquis potest eum vincere; et: ille non potest vinci, pro: nullus eum vincere potest. Non enim potestas est posse vinci, sed impotentia; nec vinci non posse impotentia est, sed potestas. Nec dicimus Deum necessitate facere aliquid eo, quod in illo sit ulla necessitas, sed quoniam est in alio, sicut dixi de impotentia, quando dicitur non posse. Omnis quippe necessitas est aut coactio, aut prohibitio; quae duae necessitates convertuntur invicem contrarie, sicut necesse et impossibile. Quidquid namque cogitur esse, prohibetur non esse, et quod cogitur non esse, prohibetur esse; quemadmodum quod necesse est

[1] al. *signatur*.

esse, impossibile est non esse, et quod necesse est non esse, impossibile est esse, et conversim. Cum autem dicimus aliquid necesse esse aut non esse in Deo, non intelligitur, quod sit in illo necessitas aut cogens aut prohibens, sed significatur, quod in omnibus aliis rebus est necessitas prohibens eas facere, et cogens non facere; contra hoc, quod de Deo dicitur. Nam cum dicimus, quod necesse est Deum semper verum dicere, et necesse est eum nunquam mentiri, non dicitur aliud, nisi quia tanta est in illo constantia servandi veritatem, ut necesse sit, nullam rem facere posse, ut verum non dicat, aut ut mentiatur. Quapropter[1] cum dicimus, quia homo ille, qui secundum unitatem personae (sicut supra dictum est) idem ipse est, qui Filius Dei Deus, non potuit non mori, aut velle non mori, postquam de virgine natus est; non significatur in illo ulla impotentia servandi aut volendi servare vitam suam immortalem, sed immutabilitas voluntatis ejus, qua se sponte fecit hominem ad hoc, ut in eadem voluntate perseverans moreretur, et quia nulla res potuit illam voluntatem mutare. Plus enim esset impotentia quam potentia, si posset velle mentiri aut fallere aut mutare voluntatem, quam prius immu-

[1] al. Cap. XVIII.

tabilem esse voluit. Et si (quemadmodum supra dixi) cum aliquis sponte se proponit facturum bonum aliquod, et eadem voluntate postea perficit, quod proposuit: quamvis cogi possit, si nolit promissum solvere, non tamen dicendus est necessitate facere quod facit, sed ea, qua proposuit, libera voluntate; non enim necessitate aut impotentia fieri vel non fieri dici debet aliquid, ubi neque necessitas neque impotentia quidquam operantur, sed voluntas: —si, inquam, ita est in homine, multo magis necessitas aut impotentia nequaquam nominandae sunt in Deo, qui nihil, nisi quod vult, facit;[1] et cujus voluntatem nulla vis cogere aut prohibere valet. Ad hoc enim valuit in Christo diversitas naturarum et unitas personae, ut quod opus erat fieri ad hominum restaurationem, si humana non posset natura, faceret divina, et si divinae minime conveniret, exhiberet humana; et non alius atque alius, sed ipse esset, qui utrumque existens perfecte per humanam solveret, quod illa debebat, et per divinam posset, quod expediebat. Denique virgo, quae per fidem munda facta est, ut de illa posset assumi, nequaquam credidit[2] illum esse moriturum, nisi quia vellet; quemadmodum per prophetam, qui de illo dixit: *oblatus est, quia ipse*

[1] al. *fecit.* [2] al. *credideret.*

voluit,[1] didicerat. Quapropter quoniam vera fuit fides ejus, necesse erat ita futurum esse, sicut credidit. Quod si te iterum perturbat, quia dico, necesse erat; memento, quia veritas fidei virginis non fuit causa, ut ille sponte moreretur, sed quia hoc futurum erat, vera fuit fides. Quamobrem si dicitur, necesse erat ut voluntate sola moreretur, quia vera fuit fides sive prophetia, quae de hoc praecesserant, non est aliud, quam si dicas, necesse fuisse ita futurum esse, quoniam sic futurum erat; hujusmodi autem necessitas non cogit rem esse, sed esse rei facit necessitatem esse. Est namque necessitas praecedens, quae causa est, ut sit res; et est necessitas sequens, quam res facit. Praecedens et efficiens necessitas est, cum diciter coelum volvi, quia necesse est, ut volvatur. Sequens vere et quae nihil efficit, sed fit,[2] est cum dico te ex necessitate loqui, quia loqueris. Cum enim hoc dico, significo, nihil facere posse, ut, dum loqueris, non loquaris, non quod alius[3] te cogat ad loquendum. Nam violentia naturalis conditionis cogit coelum volvi; te vero nulla necessitas facit[4] loqui. Sed ubicunque est praecedens necessitas, est et sequens; non autem ubi sequens ibi statim et

[1] Isai. LIII. 7. [2] al. *sic est.* [3] al. *aliquid.*
[4] al. *cogit.*

praecedens. Possumus namque dicere, necesse est coelum volvi, quia volvitur; sed non similiter est verum, idcirco te loqui, quia necesse est, ut loquaris. Ista sequens necessitas currit per omnia tempora hoc modo: Quidquid fuit, necesse est fuisse. Quidquid est, necesse est esse, et necesse est futurum fuisse. Quidquid futurum est, necesse est futurum esse. Haec est illa necessitas, quae (ubi [1] tractat Aristoteles de propositionibus singularibus et futuris) videtur utrumlibet destruere, et omnia esse ex necessitate astruere. Hac sequenti et nihil efficienti necessitate, quoniam vera fuit fides vel prophetia de Christo, quia ex voluntate, non ex necessitate moriturus erat, necesse fuit, ut sic esset; hac homo factus est; hac fecit, et passus est, quidquid fecit et passus est; hac voluit, quaecunque voluit. Ideo enim necessitate fuerunt, quia futura erant, et futura erant, quia fuerunt, et fuerunt, quia fuerunt; et si vis omnium, quae fecit et quae passus est, veram scire necessitatem, scito omnia ex necessitate fuisse, quia ipse voluit. Voluntatem vero [2] ejus nulla praecessit necessitas. Quare si non fuerunt, nisi quia ipse voluit, si non voluisset, non fuissent. Sic itaque [3] nemo tulit animam ejus ab illo, sed ipse posuit eam,

[1] al. *ut.* [2] al. *ergo.* [3] al. *utique.*

et iterum sumsit eam; quia potestatem habuit ponendi animam suam, et iterum sumendi eam, sicut ipse dixit.

Boso. Satisfecisti mihi, illum non posse probari ulla necessitate mortem subiisse; nec me poenitet, ut hoc faceres, importunum tibi extitisse.

Anselm. Ostendimus, ut puto, certam rationem, quomodo Deus assumserit hominem sine peccato de massa peccatrice; sed nequaquam negandum existimo aliam esse praeter istam, quam diximus, excepto hoc, quia Deus facere potest, quod hominis[1] ratio comprehendere non potest. Verum quoniam et ista mihi videtur posse sufficere, et si aliam nunc inquirere vellem, necesse esset investigare, quid sit originale peccatum, et quomodo a primis parentibus in universum genus humanum praeter illum, de quo agimus, hominem diffundatur; et incidere in quasdam alias quaestiones, quae suum postulant tractatum; ea, quam diximus, ratione contenti, quae de incepto restant opere, prosequamur.[2]

Boso. Ut vis; sed eo pacto, ut tu aliquando, auxiliante Deo, illam aliam rationem, quam nunc inquirere vitas,[3] quasi debitum exsolvas.

Anselm. Quoniam voluntatem hanc scio me

[1] al. *omnis*. [2] al. *persequamur*.
[3] *vetas*.

genere, quod petis, non denego; sed quia de futuris incertus sum, promittere non audeo, sed Dei dispositioni[1] committo. Sed dic nunc, quid tibi de quaestione, quam in principio proposuisti, propter quam aliae multae se ingesserunt, persolvendum videatur.[2]

Boso. Summa quaestionis fuit, cur Deus homo factus sit, ut per mortem suam salvaret hominem, cum hoc alio modo potuisse facere videretur. Ad quam tu multis et necessariis rationibus respondens ostendisti restaurationem humanae naturae non debuisse remanere, nec potuisse fieri, nisi solveret homo, quod pro peccato Deo debebat; quod debitum tantum erat, ut illud, cum non deberet solvere, nisi homo, non posset, nisi Deus; ita ut idem esset homo, qui et Deus. Unde necesse erat, ut Deus assumeret hominem unitatem personae; quatenus qui in natura solvere debebat, et non poterat, in persona esset,[3] quae posset. Denique quia de virgine, et a persona Filii Dei esset assumendus homo ille, qui Deus esset; et quomodo sine peccato de massa peccatrice assumi potuerit, monstrasti. Vitam autem hujus hominis tam sublimem, tam pretiosam apertissime probasti, ut sufficere possit ad solvendum, quod pro peccatis totius

[1] al. *dispensationi.* [2] al. *videretur.* [3] al. *qui.*

mundi debetur, et plus in infinitum. Restat ergo nunc ostendere, quomodo illa solvatur Deo pro peccatis hominum.

CAP. XVIII. b[1].

Quomodo vita Christi solvatur Deo pro peccatis hominum, et quomodo Christus debuit et non debuit pati.

Anselm. Si propter justitiam se permisit occidi, nonne ad honorem Dei vitam suam dedit?

Boso. Si possum intelligere, quod non dubito, quamvis non videam, quomodo rationabiliter hoc fecerit; et cum et justitiam indeclinabiliter, et vitam suam aeternaliter servare potuerit, fatebor illum tale[2] quid sponte dedisse Deo ad honorem illius, cui quidquid quod Deus non est comparari non potest, et quod pro omnibus omnium hominum[3] debitis recompensari potest.

Anselm. An non intelligis, quia cum injurias et contumelias et mortem crucis cum latronibus sibi (sicut supra diximus) propter justitiam, quam obedienter servabat, illatas benigna patientia sustinuit; exemplum dedit hominibus, quatenus propter nulla incommoda, quae sentire possunt, a justitia, quam Deo debent, declinent; quod minime dedisset, si secundum potentiam suam mortem pro tali causa[4] illatam declinasset?

[1] al. Cap. XIX. [2] al. *talem*. [3] al. *om. hominum*.
[4] al. *culpa*.

Boso. Videtur quod ipse nulla hoc exemplum necessitate dederit, quoniam multi ante adventum ejus, et Joannes Baptista post adventum ante mortem ejus, fortiter mortem pro veritate sustinentes, illud sufficienter dedisse noscuntur.

Anselm. Nullus unquam homo praeter illum moriendo Deo dedit, quod aliquando necessitate perditurus non erat, aut solvit, quod non debebat. Ille vero sponte Patri[1] obtulit, quod nulla necessitate unquam amissurus erat, et solvit pro peccatoribus, quod[2] pro se non debebat. Quapropter ille multo magis dedit exemplum, ut unusquisque, quod aliquando incunctanter amissurus est, pro se ipso reddere Deo, cum ratio postulat, non dubitet, qui[3] cum nullatenus aut pro se indigeret, aut cogeretur pro aliis, quibus nihil nisi poenam debebat, tam pretiosam vitam, imo seipsum, tantam scilicet personam tanta voluntate dedit.

Boso. Multum propinquas desiderio meo; sed sustine, ut quiddam quaeram, quod quamvis fatuum forsitan putes quaerere, non tamen in promptu[4] mihi est, quid respondeam si a me quaeratur. Dicis quia, quando mortuus est, dedit quod non debebat. Sed nemo negabit illum

[1] al. *pati.* [2] al. *quod ipse non.* [3] al. *quia.*
[4] al. *promptum.*

melius fecisse, quando hoc[1] exemplum taliter dedit, et magis hoc placere Deo, quam si non hoc fecisset; aut dicet[2] eum non debuisse facere, quod melius esse, et quod magis placere Deo intellexit.[3] Quomodo ergo asseremus eum non debuisse Deo quod fecit, id est, quod melius esse et magis placere Deo intellexit, praesertim cum creatura debeat Deo totum, quod est, et quod scit, et quod potest?

ANSELM. Quamvis creatura nihil habeat a se, quando tamen illi Deus concedit, aliquid licite facere et non facere, dat illi ita suum esse utrumque, ut licet alterum sit melius, neutrum tamen exigatur determinate; sed sive faciat quod melius est, sive alterum, debere facere dicatur quod facit; et si facit quod melius est, praemium habeat; quia sponte dat, quod suum est. Nam cum virginitas melior sit conjugio, neutrum tamen ab homine determinate exigitur; sed et qui conjugio uti, et qui virginitatem servare mavult, quod facit, debere facere dicitur. Nemo enim virginitatem sive conjugium dicit eligi non debere; sed dicimus, quia quod mavult homo, antequam aliquid horum statuat, hoc debet facere; et si virginitatem servat, pro spontaneo munere, quod offert Deo, praemium expectat. Cum ergo creaturam

[1] al. *illud ad.* [2] al. *dices.* [3] al. *cognovit.*

But he would have been better... could not have pleased God better

dicis Deo debere quod melius scit et potest, si intelligis ex debito, et non subaudis, si Deus jubet, non est semper verum. Si quidem, ut dixi, non debet homo virginitatem ex debito, sed si mavult, debet uti conjugio. Quod si te movet verbum, quod est debere, nec potes illud intelligere sine aliquo debito, scito, quia sicut contingit[1] posse et non posse, et necessitatem aliquando dici, non quia sunt in rebus, ubi dicuntur, sed quoniam sunt in alio, ita et debere. Quippe cum dicimus debere pauperes a divitibus eleemosynam accipere, non est aliud, quam divites debere pauperibus eleemosynam impendere; hoc namque debitum non est exigendum a paupere, sed a divite. Deus quoque dicitur omnibus debere praeesse, non quia ille in hoc aliquo modo sit debitor, sed quoniam omnia debent illi subesse, et debere[2] facere quod vult, quoniam[3] quod vult, debet esse. Ita quando vult aliqua creatura facere, quod suum est facere et non facere, dicitur debere facere, quia quod ipsa vult debet esse. Dominus itaque Jesus cum mortem (sicut diximus) sustinere voluit, quoniam suum erat et pati et non pati, debuit facere quod fecit, quia quod voluit,[4] fieri debuit, et non debuit facere, quia non ex debito. Nempe quo-

[1] al. *contingit posse et necesse aliquando.*
[2] al. *vult.* [3] al. *qua.* [4] al. *ut.*

niam ipse idem est Deus et homo, secundum humanam quidem naturam, ex quo[1] fuit homo, sic accepit a divina natura, quae alia est ab humana, esse suum quidquid habebat, ut nihil deberet dare nisi quod volebat; secundum personam vero sic a seipso habebat quidquid habebat, ut sic perfecte sibi sufficiens erat, ut nec alii quidquam retribuere deberet, nec, ut sibi retribueretur, dare indigeret.

Boso. Aperte nunc[2] video, quia nulla ratione seipsum morti ex debito, sicut ratio mea videbatur monstrare, dedit ad honorem Dei, et tamen facere debuit quod fecit.

Anselm. Honor utique ille totius est Trinitatis; quare quoniam idem ipse est Deus Filius Dei, ad honorem suum seipsum sibi sicut Patri et Spiritui Sancto obtulit, id est[3] humanitatem suam divinitati suae, quae una eadem trium personarum est. Ut tamen in eadem ipsa veritate manentes apertius loquamur, quod volumus, dicamus sicut usus habet, quia Filius sponte se ipsum Patri obtulit; hoc namque modo apertissime dicitur, quia[4] et in una persona totus Deus, cui secundum hominem se obtulit, intelligitur; et per nomen Patris et Filii immensa quaedam in cor-

[1] al. *qua.* [2] al. *ut.* [3] al. *et.*
[4] al. *quia in persona.*

dibus audientium, cum Patrem Filius hoc modo postulare pro nobis dicitur, pietas sentitur.

Boso. Hoc libentissime accipio.

CAP. XIX.[1]

Qua ratione de morte ejus sequatur humana salvatio.

Anselm. Intueamur nunc, prout possumus, quanta inde[2] ratione sequatur humana salvatio.

Boso. Ad hoc tendit[3] cor meum. Nam quamvis hoc mihi videar intelligere, ipsam tamen rationis contextionem a te volo fieri.[4]

Anselm. Quantum autem sit, quod Filius sponte dedit, non est opus exponere.

Boso. Sufficienter patet.

Anselm. Eum autem, qui tantum donum[5] sponte dat Deo, sine retributione debere esse non judicabis.

Boso. Imo necesse esse video, ut Pater Filio retribuat; alioquin aut injustus esse videretur, si nollet, aut impotens, si non posset; quae aliena sunt a Deo.

Anselm. Qui retribuit alicui, aut dat, quod ille non habet, aut dimittit, quod ab illo potest exigi. Prius autem quam tantam rem Filius fa-

[1] al. *pars* Cap. XIX. [2] al. *mihi.*
[3] al. *attendit;* vel *intendit.* [4] al. *audire.*
[5] al. *bonum.*

ceret, omnia quae Patris erant, sua erant; nec unquam debuit, quod illi dimitti possit. Quid ergo retribuetur[1] nullius rei egenti, et cui non est, quod dari aut dimitti possit?

Boso. Ex una parte video retribuendi necessitatem, et ex altera impossibilitatem; quia et necesse est, Deum reddere quod debet, et non est, cui[2] reddat.

Anselm. Si tanta et tam debita merces nec illi nec alii redditur, in vanum Filius tantam rem fecisse videbitur.

Boso. Hoc nefas est existimare.

Anselm. Necesse est ergo, ut alicui alii reddatur, quia illi non potest.

Boso. Inevitabiliter sequitur.

Anselm. Si voluerit Filius quod sibi debetur alii[3] dare, poteritne Pater jure illum prohibere, aut alii,[4] cui dabit, negare?

Boso. Imo et justum et necessarium intelligo, ut, cui voluerit dare Filius, a Patre reddatur; quia et Filio quod suum est dare licet, et Pater quod debet non nisi alii reddere potest.

Anselm. Quibus convenientius fructum et retributionem suae mortis attribueret,[5] quam illis, propter quos salvandos (sicut ratio veritatis nos docuit) hominem se fecit, et quibus (ut diximus)

[1] al. *retribueretur*. [2] al. *quod*. [3] al. *alteri*. [4] al. *illi*. [5] *attribuet*.

moriendo exemplum moriendi propter justitiam dedit? frustra quippe[1] imitatores ejus erunt, si meriti ejus participes non erunt. Aut quod justius faciet haeredes debiti, quo ipse non eget, et exundantiae suae plenitudinis, quam parentes suos et fratres, quos aspicit tot et tantis debitis obligatos egestate tabescere in profundo miseriarum, ut eis dimittatur, quod pro peccatis debent, et detur, quo propter peccatum carent?

Boso. Nihil rationabilius, nihil dulcius, nihil desiderabilius mundus audire potest. Ego quippe[2] tantam fiduciam ex hoc concipio, ut jam dicere non possim, quanto gaudio exultet cor meum. Videtur enim mihi, quod nullum hominem rejiciat Deus ad[3] se sub hoc nomine accedentem.

Anselm. Ita est, si accedit sicut oportet. Quemadmodum autem sit ad tantae gratiae participationem accedendum, et quomodo sub illa vivendum, nos ubique sacra scriptura docet, quae super solidam veritatem, quam adjuvante Deo aliquatenus perspeximus, velut super firmum fundamentum fundata[4] est.

Boso. Vere quidquid super fundamentum hoc aedificatur, super firmam petram fundatur.

Anselm. Puto me aliquantulum jam tuae satisfecisse quaestioni, quamvis hoc melior me

[1] al. *quidem.* [2] al. *enim.* [3] al. *a se.* [4] al. *firmata.*

facere plenius possit, et majores atque plures, quam meum aut mortale ingenium comprehendere valeat, hujus rei sint rationes. Palam etiam est, quia Deus, ut hoc faceret, quod diximus, nullatenus indigebat; sed ita veritas immutabilis exigebat; licet enim hoc, quod homo ille fecit, Deus dicatur fecisse propter unitatem personae: Deus tamen non egebat, ut de coelo descenderet ad vincendum diabolum, neque ut per justitiam ageret contra illum ad liberandum hominem; sed ab homine Deus exigebat, ut diabolum vinceret, et qui per peccatum Deum offenderat, per justitiam satisfaciat. Siquidem diabolo nec Deus aliquid debebat, nisi poenam, nec homo, nisi vicem,[1] ut ab illo victus illum revinceret; sed quidquid ab illo exigebatur, hoc Deo debebat, non diabolo.

CAP. XX.

Quam magna et quam justa sit misericordia Dei.

ANSELM. Misericordiam vero Dei, quae tibi perire videbatur, cum justitiam Dei et peccatum hominis considerabamus, tam magnam tamque[2] concordem justitiae invenimus, ut nec major nec justior cogitari possit. Nempe quid misericordius intelligi valet, quam cum[3] peccatori tormentis aeternis damnato,[4] et unde se redimat non ha-

[1] al. *vincere.* [2] al. *tanquam.* [3] al. om. *cum.* [4] al. *deputato.*

benti, Deus Pater dicit: accipe Unigenitum meum, et da pro te; et ipse Filius: tolle me, et redime te? Quasi enim hoc dicunt, quando nos ad christianam fidem vocant et trahunt. Quid etiam justius, quam ut ille, cui datur pretium majus omni debito, si debito datur affectu, dimittat omne debitum?

CAP. XXI.

Quod impossibile sit diabolum reconciliari.

Diaboli vero reconciliationem, de qua quaesivisti, impossibilem intelliges, si diligenter humanam consideres. Sicut enim homo non potuit reconciliari, nisi per hominem Deum, qui mori posset, per cujus justitiam Deo restitueretur, quod per peccatum hominis perdiderat; ita angeli damnati non possunt salvari, nisi per angelum Deum,[1] qui mori possit, et qui per justitiam suam Deo reparet, quod aliorum peccata abstulerunt. Et sicut homo per alium hominem, qui non esset[2] ejusdem generis, quamvis ejusdem esset naturae, non debuit relevari, ita nullus angelus per alium angelum[3] salvari debet,[4] quamvis omnes sint unius naturae, quoniam non sunt ejusdem generis, sicut homines. Non enim sic sunt omnes

[1] al. *Domini.* [2] al. *om. esset.* [3] al. *om. angelum.* [4] al. *debuit.*

angeli de uno angelo, quemadmodum omnes homines de uno homine. Hoc quoque removet eorum restaurationem, quia sicut ceciderunt nullo alio nocente[1] ut caderent, ita nullo alio adjuvante resurgere[2] debent; quod est illis impossibile. Aliter enim in dignitatem, quam habituri erant, non possunt restitui; quoniam sine alieno[3] auxilio per potestatem suam, quam acceperant, stetissent in veritate, si non peccassent. Quapropter, si quis opinatur salvatoris nostri redemptionem usque ad illos aliquando debere extendi, rationabiliter convincitur, quia irrationabiliter decipitur. Quod non dico, quasi pretium mortis ejus omnibus hominum et angelorum peccatis sua magnitudine non praevaleat; sed quoniam perditorum angelorum relevationi immutabilis ratio repugnat.

CAP. XXII.

Quod in his, quae dicta sunt, veritas veteris et novi Testamenti probata sit.

Boso. Rationabilia, et quibus nihil contradici possit, quae dicis omnia mihi videntur; et per unius quaestionis, quam proposuimus solutionem, quidquid in novo veterique Testamento continetur, probatum intelligo. Cum enim sic

[1] al. *suadente*. [2] al. *surgere*. [3] al. *alia*.

probes Deum fieri hominem ex necessitate, ut etiam si removeantur pauca, quae de nostris libris posuisti (ut quod de tribus personis Dei et de Adam tetigisti) non solum Judaeis sed etiam Paganis sola ratione satisfacias; et ipse idem Deus homo novum condat testamentum, et vetus approbet: sicut ipsum veracem esse necesse est confiteri, ita nihil, quod in illis continetur, verum esse potest aliquis diffiteri.

Anselm. Si quid diximus, quod corrigendum sit, non renuo correctionem, si rationabiliter fit. Si autem testimonio veritatis roboratur, quod nos rationabiliter invenisse existimamus, Deo, non nobis attribuere debemus, qui est benedictus in saecula. Amen.

Halis, Typis Orphanotrophei.

3 2044 069 636 538

604.7
A 60.4cd
1895